

**ДОНИШГОҲИ ДАВЛАТИИ КЎЛОБ БА НОМИ
АБУАБДУЛЛОҲИ РЎДАКӢ**

Ба ҳуқуқи дастнавис

**УДК 378: 796 (575, 3)
ББК 74, 58 + 75, 1 (тадж)
Ф-13**

ФАРЗОНАИ САӢФИДДИН

**АҲАМИЯТИ ПЕДАГОГИИ АҲКОРИ МУТАҲАККИРОНИ АСРҲОИ XII
- XIII ДАР ТАРБИЯИ НАСЛИ НАВРАС ДАР ШАРОИТИ
МУОСИРИ ТАҲСИЛОТ**

АВТОРЕФЕРАТИ

**диссертатсия барои дарёфти дараҷаи илмии доктори фалсафа PhD,
доктор аз рӯйи ихтисоси 6D010301-Педагогикаи умумӣ,
таърихи педагогика ва таҳсилот**

КЎЛОБ – 2025

Диссертатсия дар кафедраи педагогикаи умумидонишгоҳии Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ анҷом иҷро шудааст.

Роҳбари илмӣ:

Иброҳимов Грез – номзади илмҳои педагогӣ, дотсенти кафедраи педагогикаи умумидонишгоҳии Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ

Муқарризони расмӣ:

Абдурахимзода Қудратулло Саид – доктори илмҳои педагогӣ, профессори кафедраи педагогика ва психологияи Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав

Аюбова Манижа Зокирҷоновна – номзади илмҳои педагогӣ, саромӯзгори кафедраи умумидонишгоҳии забонҳои хориҷии Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Б.Ғафуров

Муассисаи пешбар

Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи С. Айнӣ

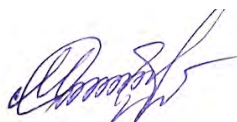
Ҳимояи диссертатсия санаи « 5 » августи соли 2025, соати 9⁰⁰ дар шурои диссертатсионии 6D.КАО-077 назди Академияи таҳсилоти Тоҷикистон баргузор мегардад.

Ҷумҳурии Тоҷикистон, 734024, шаҳри Душанбе, кӯчаи Адҳамов, 11/2, bakhridin.1973@mail.ru, телефон: (+992) 904-29-22-66

Бо диссертатсия ва автореферат дар китобхона ва сомонии Академияи таҳсилоти Тоҷикистон (www.aot.tj) шинос шудан мумкин аст.

Автореферат «____» _____ соли 2025 ғиристода шудааст.

Котиби илмӣи шурои
диссертатсионӣ, номзади
илмҳои педагогӣ

Б. Мухиддинзода

МУҚАДДИМА

Мубрамии мавзуи таҳқиқот. Асоси сиёсати фарҳангии давлати мо тавассути тарғиби ҳамаҷонибаи таърихи ибратомӯзи халқамон, мероси гаронбаҳои фарҳангиву адабии миллати куҳанбунёдамон, арзишҳои милливу умумибашарӣ, баланд бардоштани сатҳи худшиносиву худогоҳӣ, ифтихори миллий, эҳсоси ватандӯстиву ватанпарастии ҳар як фарди ҷомеа, таҳкими ваҳдати миллий ва дастовардҳои истиқлолияти Ватанамон мебошад.

Рушди ҷомеа дар ҳар кишвари мутараққӣ бо ғановати маънавии таърихи гузаштагонаш иртибот дорад ва танҳо ифтихорот аз дастовардҳои тамаддуни миллий, омӯзиши таърих, шинохти фарҳанг ва қадрдонии муттафаккирони хирадманд ва аҳли илму адаби миллати хеш метавонад дар рафти таълиму тарбияи насли нав саҳмгузор бошад ва ин наслро ба баҳрабардорӣ аз ғояҳои маънавии хеш, ба худшиносии амиқ оварда расонад.

Аз ин ҷост, ки ҳар миллати соҳибтамаддун барои рушд додани соҳаи маориф ва заковати маънавии мардуми хеш, пеш аз ҳама, ба тариқи инкишоф додани илму маърифат, гиромӣ доштани мактаб, муаллим, китобу барномаҳои таълимӣ, талқини масъулияти падару модар, дарки худшиносӣ ва шинохти ҷойгоҳи хеш дар ҷомеа ва ба ин монанд бештар тавачҷуҳ зоҳир менамоянд ва русуму анъанаҳои таълимии гузаштара ҳамчун маҳсули хиради инсонӣ сармашқи фаъолият дар ин соҳа қарор медиҳад.

Мутобиқи нишондоди сарчашмаҳо, дар раванди таълим ва тарбияи насли наврас омӯзиши осори маданӣ- фарҳангии гузаштагони мо нақши ниҳоят муҳим ва созгор мебозанд.

Дарачаи таҳқиқи мавзуи илмӣ. Қабл аз ҳама, бояд қайд кард, ки масъалаи дар рӯҳияи арзишҳои миллии ниёгон тарбия намудани насли наврас дар Концепсияи мактаби миллий дар Ҷумҳурии Тоҷикистон (1993) Концепсияи

миллии тарбия дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» (2006) ва дигар санадҳои муҳими соҳаи маориф, ки пас аз соҳибистиқлолӣ аз ҷониби Ҳукумати ҷумҳурӣ таҳия ва тасдиқ гардидаанд, ба таври барҷаста ҳамчун вазифаи умдатарини раванди таълиму тарбия дар шароити муосир инъикос ёфта, ба аз худ кардани боигарии миллий ва тарбияи насли аз ҷиҳати маънавӣ ҳаматарафа рушдёфта равона карда шудаанд.

Дар асарҳои адабиётшиносон С. Айнӣ, К. Айнӣ, А. Афсаҳзод, З. Аҳрорӣ, Ш. Мухторов, Т. Мирзод, М. Муллоаҳмадов ва дигарон, муаррихон Б. Ғафуров, Н. Неъматов, А. Мухторов, С. Шарипов ва дигарон дар доираи таҳқиқоти гузаронидашуда ғояҳо ва назарияҳои педагогии мутафаккирони асримиёнагии форсу тоҷик, аз қабили Низомии Ганҷавӣ, Фаридуддини Аттор, Убайди Зоконӣ, Амир Хусрӯи Деҳлавӣ, Ибни Туфайл, Саъдии Шерозӣ, Имом Ғазолӣ, Муҳаммад Қутб ва Насриддини Тусӣ ва дигарон мавриди таҳқиқу таҳлили ҳаматараф ва амиқ қарор гирифтаанд. Дар таълифоти адабӣ ва таҳқиқоти илмӣ олимони номбаршуда истинодҳо ва ишораҳои арзишманд дар бораи таъсири мутақобилаи тарбия ва ҳиссиёти ватандӯстии халқи тоҷик мавҷуданд.

Олимони тоҷик Ҳ. Афзалов [25], И. Каримова [54]; [55, С. 113-115]; [56], М. Лутфуллоев [66]; [67]; [68]; [69]; [70]; [71]; [72], Ш.А. Сафаров [144]; [145], А. Паҳлавонов [80], А. Набиев [77], А. Нуров [143], С.Ф. Шарифзода [99]; [100]; [101]; [102], С. Сулаймонӣ [86], Қ. Хоҷаев [123, С. 238-247]; [124, С. 163-166]; [125, С. 41-49]; [126, С. 192-194]; [127, С. 108- 114]; [128, С. 235-239], М. Раҷабов [81]; [82], А. Халимов [94]; [95]; [96]; [97]; [98] ва дигарон таҳқиқоти бунёдии марбут ба афкори педагогии халқи тоҷикро гузарониданд. Дар онҳо ҷанбаҳои тарбияи ватандӯстии хонандагон дар асоси мероси педагогии гузаштагон ва анъанаҳои миллии халқи тоҷик мавриди баррасӣ қарор гирифтаанд.

Пас аз ба даст овардани соҳибхитӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон омӯзиш ва таҳқиқи ҷанбаҳои гуногуни афкори педагогии халқи тоҷик идомаи худро дар асарҳои илмӣ М. Лутфуллозода, И. Х. Каримова, Ф. Шарифзода, Қ. Қодирова, К. Хоҷаев, Б. Маҷидова, К. Абдурахимов, Х. Раҳимзода, И. Давлатшоев, М. Раҷабов, З. Сиддиқов ва дигарон ёфтанд.

Дар иртибот ба масъалаи матраҳ ёдовар бояд шуд, ки солҳои 60-уми асри гузашта роҷеъ ба истифодаи мероси маънавии гузаштагонӣ халқи тоҷик монографияи олимони тоҷик М.Орифӣ «Аз таърихи фикрҳои педагогии халқи тоҷик дар асрҳои XVI-XVIII» (1962), китоби ҳаммуалифонаи дарсии Х.Авзалов ва Б.Раҳимов «Таърихи педагогикаи халқи тоҷик» (1994), асари илмӣ Т.Атахонов, М.Лутфуллоев, Ф.Шарифов «Очеркҳои педагогӣ» (2005), монографияи М.Лутфуллоев «Эҳёи педагогикаи Аҷам» (1997), А.Паҳлавонов «Идеяҳои педагогии халқи тоҷик дар асрҳои XVI ва XVIII» (1994), К.Қодиров «Таърихи идеяҳои педагогии халқи тоҷик» (1998) ва дигарон ба табъ расида, мавриди баҳраёбии умум ва дастрасии аҳли маорифи кишвар гардиданд.

Таҳқиқоти осори мутафаккирони асрҳои XII - XIII хело барвақт оғоз гардида, диққати асосии олимони ба он нигаронида шуда буд, ки осори мутафаккиронро ҳаматарафа омӯхта, ҷабҳаҳои педагогӣ-психологӣ назарияи уро дар таълиму тарбияи насли наврас мувофиқи матлаб истифода баранд, вале мутаассифона дар аксари маврид андешамандони соҳа ба ин мақсад ноил нагардидаанд.

Ҳамаи таҳлилҳои адабии дар боло зикршуда нишон медиҳанд, ки ақидаҳои педагогии мутафаккирони асрҳои XII - XIII то ба имрӯз дар Тоҷикистон ва берун аз он ҳаматарафа омӯхта нашудааст. Ин назар ба он боис гардид, ки мо низ «Аҳамияти педагогии афкори мутафаккирони асрҳои XII - XIII дар тарбияи насли наврас дар шароити муосири таҳсилот»-ро мавзӯи таҳқиқотии рисолаи

илмий хеш қарор диҳем ва дар радифи дигар устодон тавонем, андаке ҳам бошад, дар ин чода дар рушди илми педагогикаи тоҷик саҳмгузор бошем.

Рӯ овардан ба ақидаҳои педагогии мутафаккирони асрҳои XII - XIII моро ба он водор месозад, ки пеш аз ҳама, дар зимни таълиму тарбияи насли навраси замони муосир ва густариши ҷаҳони маънавии онҳо ба тариқи андешаҳои маорифпарваронаи ин орифони шаҳир таҳаввулоти ҳақиқатбинонаву худшиносиро бедор карда тавонем.

Робитаи таҳқиқот бо барномаҳо (лоиҳаҳо) ва ё мавзӯҳои илмӣ. Таҳқиқоти диссертатсионӣ дар доираи татбиқи нақшаи дурнамои корҳои илмӣ таҳқиқотии шӯъбаи филологияи Пажӯҳишгоҳи рушди маориф ба номи Абдурахмони Ҷомии Академияи таҳсилоти Тоҷикистон барои солҳои 2017-2021 дар мавзӯи “Роҳу усулҳои ташаккули ҳисси ватандӯстӣ ва худшиносии хонандагон дар заминаи мероси маънавии халқи тоҷик” ва талаботи асосии Барномаи тарбияи ватандӯстӣ ва таҳкими ҳувияти миллии ҷавонон дар шаҳри Душанбе барои солҳои 2019-2022 иҷро шудааст.

ТАВСИФИ УМУМИИ ТАҲҚИҚОТ

Мақсади таҳқиқот: ошкор намудани хусусият ва шароитҳои мусоиди педагогии истифодаи афкори педагогии мутафаккирони асрҳои XII-XIII ва талаботи имконпазири онҳо дар раванди педагогии муосир.

Вазифаҳои таҳқиқот. Мақсад таҳқиқот ва фарзияи пешниҳодшуда иҷрои чунин вазифаҳоро пешбинӣ мекунамд:

- баррасии вазъи омӯзиши афкори педагогии мутафаккирони форсу тоҷики асрҳои XII-XIII дар тарбияи насли наврас;

- ошкор сохтани чанбаҳои педагогӣ ва психологӣ мутафаккирони асрҳои XII-XIII, ки ба таълим ва тарбияи насли наврас;

- нишон додани нақши ғояҳои таълимӣ ва тарбиявӣ дини Ислом дар ташаққули назарияи педагогӣ мутафаккирони асрҳои XII-XIII;

- коркарди пешниҳоду тавсияҳо оид ба истифодабарии назарияи педагогӣ мутафаккирони асрҳои XII-XIII дар раванди таълиму тарбияи насли наврас.

Объекти таҳқиқот: Сарчашмаҳои илмӣ-адабӣ, таърихӣ-педагогӣ асрҳои XII-XIII, ки ақидаҳои педагогиро дар тарбияи насли наврас дар шароити муносири таҳсилот инъикос карда метавонанд.

Инчунин, осори Низомии Ганҷавӣ, Фаридуддини Аттор, Убайди Зоконӣ, Амир Хусрӯи Деҳлавӣ, Ибни Туфайл, Саъдии Шерозӣ, Имом Ғазолӣ, Муҳаммад Қутбӣ Насриддини Тусӣ ва дигарон низ метавонем ба мушоҳида гирем.

Мавзӯи (предмети) таҳқиқот. Афкори ахлоқӣ-педагогӣ мутафаккирони асрҳои XII-XIII ва аҳамияти онҳо дар тарбияи насли наврас дар шароити муносири таҳсилот.

Фарзияи таҳқиқот. Раванди таълиму тарбияи насли наврас дар руҳияи арзишҳои миллӣ боз ҳам самараноктар ва ба мақсад мувофиқтар хоҳад шуд, агар:

- дар асоси таҳлили далелҳои таърихӣ-педагогӣ фарзияи илмӣ, ки пештар аз ҷониби дигар муҳаққиқон ба таври мукамал мавриди омӯзиш қарор нагирифтааст, асоснок карда шаванд;

- дар таркиби арзишҳои педагогӣ ниёгон ғояҳои ахлоқиву тарбиявӣ мутафаккирони асрҳои XII-XIII, ки як ҷузъи фарҳанги миллӣ мебошад, дақиқ муайян карда шавад;

- ақидаҳои педагогии мутафаккирони асрҳои XII- XIII барои баланд бардоштани сатҳи худшиносӣ ва ифтихороти миллии насли наврасу ҷавон дар рафти корҳои таълимиву тарбиявӣ васеъ истифода бурда шавад.

Марҳилаҳои таҳқиқот. Таҳқиқот дар се марҳилаи бо ҳам алоқаманд гузаронида шудааст. Дар ҳар марҳила мо дар мавриди таҳқиқ ва таҳлилҳо пеши худ мақсаду вазифаҳои мушаххас гузоштем ва то ҳадде саъюу кӯшиш намудем, ки ба ҳалли дурусти он ноил шавем.

Марҳилаи якум (2015-2016). Ба таври кофӣ ва дар пояи таҳлили педагогӣ ва фалсафӣ муайян кардани мақсади асосӣ ва вазифаҳои таҳқиқот дар мавриди ақидаҳои маорифпарваронаи мутафаккирони асрҳои XII - XIII.

Марҳилаи дуюм (2016-2019). Бар асоси ақидаҳои педагогии мутафаккирони асрҳои XII - XIII гузаронидани таҳқиқот дар Китобхонаи миллии Тоҷикистон, Донишгоҳи миллии Тоҷикистон, Донишгоҳи омӯзгории Тоҷикстон ба номи Садриддин Айнӣ, Донишкадаи давлатии забонҳои Тоҷикистон ба номи С. Улугзода, Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи Абӯабдуллоҳи Рӯдакӣ, бойгонии шаҳрӣ, вилоятӣ ва ҷумҳуриявӣ, Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон, Академияи таҳсилоти Тоҷикистон ва ғ.

Марҳилаи сеюм (2019-2022). Ҷамъбаст ва ба низом даровардани натиҷаи корҳои илмӣ-таҳқиқотӣ, асоснок кардани далелҳои ба кори таҳқиқоти алоқаманд.

Асосҳои методологии таҳқиқот: Асосҳои методологии таҳқиқотро мафҳумҳои асосии дарки назарияи диалектикӣ-материалистӣ ва талаботи аз онҳо бавучудоянда, назарияи маҷмуӯи маълумот ва таълимот дар бораи арзишҳои миллий, моҳият ва нақши онҳо дар ҷомеа, асосҳои педагогиву психологӣ ва фалсафии ташаккули худшиносӣ ва ҳуввияти миллии шахс, концепсияҳои илмӣ дар риштаи назария ва амалияи тарбияи насли наврас аз

рӯйи анъана ва урфу одатҳои миллӣ мавҷуда, мероси педагогии олимони шинохтаи ватанӣ ва хориҷӣ, Консепсияи миллии тарбия дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дигар ҳуҷҷатҳои меъёрии соҳаи маориф, ки моҳияти ҷараёни таълим дар муассисаҳои таълиро муайян мекунанд, принципҳои ягонагии мантиқӣ ва таърихӣ, системанокӣ ва илмӣ ташкил медиҳад. Дар давоми таҳқиқот, ҳамчунин, китобҳои илмӣ дарсӣ ва нуқтаи назари муҳаққиқони ҷумҳуриҳои гуногун ба инобат гирифта шудаанд. Асоси таърихнигорӣ корро сарчашмаҳои таърихӣ, таҳқиқоти илмӣ ва адабиёти илмӣ динӣ ташкил медиҳанд.

Таҳлили андешаҳои педагогии мутафакирони XI- XII бо баҳисогирӣ талаботи объективӣ, омӯзиш ва арзёбии масоили одоби ахлоқӣ ҷавонон, ташаккули рушди шахсияти инсон ба ин вобаста ва дар муқоиса бо талаботи имрӯз мавриди таҳқиқ қарор дода шудааст.

Асосҳои назариявии таҳқиқот. Назарияи таҳқиқотро асарҳои безаволи намояндагони адабиёти форсу тоҷик, асарҳои фалсафӣ, таърихи, педагогӣ, мантиқӣ, равишшиносӣ, таҳқиқоти олмимону муҳаққиқони ватанӣ хориҷӣ, Конститутсияи ҚТ “Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи маориф”, “Консепсияи миллии тарбия дар Ҷумҳурии Тоҷикистон”, Стратегияи миллии рушди маорифи ҚТ то соли 2020, Қонуни ҚТ “Дар бораи масулияти падару модар дар таълиму тарбияи фарзанд”, ки ба тарбияи ахлоқӣ ва маънавии насли наврас дар шароити муосир нигаронида шудаанд, ташкил медиҳанд.

Сарчашмаи маълумот.

1. Мероси қадимаи форсу тоҷик “Авасто”;
2. “Ҳай ибни яқзон”- и Ибни Сино ва осори мутафакирони форс-тоҷик, ки зери таъсири он таълиф шудаанд.

3. Таълимдори шарқшиносони тоҷик ва шуравӣ доир ба осори мансури намояндагони адабиёти форси-тоҷик дар асрҳои XII- XIII

4. Осори мансур манзуми классикони мутафаккирони форс тоҷики асрҳои XII – XIII.

5. Осори мутафаккирони форсу тоҷики асримиёнагӣ: Низомии Ганҷавӣ, Фаридуддини Аттор, Убайди Зоконӣ, Амир Хусрӯи Деҳлавӣ, Ибни Туфайл, Саъдии Шерозӣ, Имом Ғазолӣ, Муҳаммад Қутб ва Насриддини Тусӣ.

Осори бунёдии муҳаққиқони ватанӣ: М. А. Орифӣ, И. О. Обидов, Х.С. Афзалов, Х. Раҳимов, Б. Раҳимов, А.П. Паҳлавонов, М. Лутфуллозода, Қ.Б. Қодиров, Ф. Шарифзода, И.Х. Каримова, Х.Х. Тиллашев, З. Раҷабов, Б. Мачидова, М.Б. Каримзода ва дигарон.

6. Қонунҳо, қарорҳои Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, концепсияву стратегия ва барномаҳои давлатӣ, санаҳои меъёрии ҳукукии соҳаи маориф ва ғ.

Заминаҳои эмпирикии таҳқиқот. Омӯзиш, таҳлил, муқоиса ва таҳқиқи осори ахлоқӣ педагогии намояндагони оламшумули форс- тоҷик масъалаи муҳиме мебошад, ки заминаҳои таърихӣ ва ғалсафӣ амиқ доранд. Мутобиқи мақсади гузошташудаи таҳқиқот ба он аз дидгоҳи педагогӣ, равишшиносӣ, мантиқӣ ва ғалсафӣ ворид шуда, омӯзиши афкори маорифпарваронае ва ахлоқӣ-маънавии афкори мутафаккирони асрҳои XII – XIII-ро аз нуқтаи назари илми муосир дида баромада, таъбиқи онро тавассути усулҳои эмприкӣ: озмоиш, мувоҳида, сӯҳбат, муқоиса, таҳлил, таҷзия, арзёбӣ, саволу ҷавоб, тестҳои соҳавӣ дида баромадем.

Пойгоҳи таҷрибавӣ-озмоишии таҳқиқот. Қори таҷрибавӣ-озмоишӣ дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии ҷумҳурӣ гузаронида шуд. Дар озмоиши педагогӣ ду гурӯҳ (озмоишӣ ва назоратӣ)-и хонандагони синфҳои 10-11 муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии ҷумҳурӣ бо шумораи умумии 1122

нафар чалб карда шуданд. Ҳамчунин дар пурсиш 300 нафар донишҷӯёни Донишкадаи тарбияи ҷисмонии Тоҷикистон ба номи С. Раҳимов фаро гирифта шуданд. Азбаски рисола дар асоси дурнамои корҳои таҳқиқотии кафедраи педагогикаи ДДК ба номи Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ ба нақша гирифта шуда буд, инчунин, пойгоҳи таҳқиқот ин муассисаи олӣ мебошад. Ҳамзамон робитаи диссертант бо дигар муассисаҳои олии кишвар: Донишгоҳи Миллии Тоҷикистон, Донишгоҳи омӯзгорӣ ба номи С. Айни, Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав доими буда, онҳоро низ ҳамчун пойгоҳи таҳқиқот ҳисобидан мункин аст.

Навгониҳои илмӣ таҳқиқот Навгониҳои илмӣ таҳқиқот дар он зухур меёбад, ки:

- нерӯи тарбиявии афкори педагогӣ мутафаккирони форсу тоҷики асрҳои XII – XIII ҳамчун воситаи муассири тарбияи насли наврас ошкор карда шуд;
- технологияи тадбири таълимоти педагогӣ мутафаккирони асрҳои XII- XIII дар ташаккули шахсияти инсонӣ даври муосир баррасӣ карда шуданд;
- технологияи истифодаи ахлоқи мутафаккирони форсу тоҷик дар раванди муосири таълим ва тарбияи насли наврас муайян карда шуданд;
- андешаҳои педагогӣ мутафаккирони асрҳои XII- XIII оид ба масъалаҳои таълим ва тарбияи насли наврас баррасӣ карда шуданд;
- шароити мусоиди педагогӣ барои тарбияи ватандӯстии хонандагон бо истифодаи афкори педагогӣ мутафаккирони форсу тоҷики асрҳои XII- XIII, ки ба рушди шуури ватандӯстӣ ва ҳисси қарзи шаҳрвандӣ дар хонандагони синфҳои болоӣ мусоидат мекунанд, муайян карда шуданд;

- сифатҳои шахсият тибқи ғояҳои мутафаккирони асрҳои XII- XIII , ки дар ташаккулёбии шахсияти хонандагон таъсири мусбат мерасонанд, ошкор ва муайян карда шуданд;

-ҷанбаҳои асосии фаъолияти якҷояи толибилмон ва устодон вобаста ба истифодаи андешаҳои педагогии мутафаккирони асрҳои XII- XIII дар раванди корҳои таълимиву тарбиявӣ муайян карда шуд;

-истифодаи фикрҳои ахлоқии мутафаккирони асрҳои XII- XIII дар ҷараёни таълиму тарбияи шогирдон дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии мамлакат асоснок гардиданд.

Нуктаҳои ба ҳимоя пешниҳодшаванда.

1. Ҷалби мутаххасисони соҳаи педагогӣ ва психологӣ ба афкори ахлоқӣ- педагогии мутафаккирони асрҳои XII-XIII.

2. Тарбияи ватандӯстӣ бо истифодаи афкори педагогии мутафаккирони форсу тоҷикӣ асрҳои XII-XIII аз маҷмуи тадбири амалҳои иборат мебошад, ки ба татбиқи имкониятҳои иҷтимоӣ педагогӣ ва истифодаи пурратари захираҳои мавҷудаи муассисаҳои таҳсилот, ташкилотҳои давлатӣ ва ҷамъиятӣ, иттиҳодияҳои динӣ дар тарбияи ҳиссиёту эътиқодоти ватандӯстӣ ва омодагии ҳарбии ҳомиёни Ватан нигаронида шудаанд.

3. Таъсири ақидаҳои озодандешонаи мутафаккирони асрҳои XII-XIII-и форсу тоҷик ба ворисон ва намояндагони дигар халқияту миллатҳо.

4. Нақш ва саҳми осори мутафаккирони асрҳои XII-XIII-и форсу тоҷик дар рушди ақидаҳои прогрессивии умумибашарӣ.

5. Аҳамияти афкори мутафаккирони асрҳои XII-XIII дар тарбияи ахлоқӣ, маънавӣ, фарҳагӣ ва ҳудудҳои миллий.

Аҳамияти назариявии таҳқиқот иборат аст аз:

- дар ҳама даври замон омӯзиши доимии ғояҳои педагогии мутафаккирони бузурги форсу тоҷик;

- имконият фароҳам овардани андешаҳои педагогии мутафаккирони форс тоҷики асрҳои XII – XIII дар чараёни таълиму тарбия тавасстуи истифодаи мақсадноки онҳо;

- ислоҳи баъзе нуқсону камбудӣҳое, ки дар шогирдон мавҷуданд;

Чунон ки омӯзиши мавзӯи таҳқиқоти диссертатсионӣ нишон дод, бисёр паҳлуҳои таълимиву тарбиявии осори мутафаккирони форс тоҷики асрҳои XII – XIII амиқ ва ба таври кофӣ омӯхта нашуда, мавриди тадқиқ ва таҳлили ҷурра қарор нагирифтааст ва метавон арзёбӣ кард, ки аз назари илмӣ ва таҳқиқотӣ ҳанӯз ҳам ба пажӯҳиш ниёз доранд.

Аҳамияти амалии таҳқиқот дар коркарду ташкили технологияи истифодаи арзишҳои педагогии осори мутафаккирони форс тоҷики асрҳои XII – XIII дар раванди таълиму тарбия дар муассисаҳои таълимӣ, тақмили стандарту барномаҳои таълим, дастурҳои методӣ ва китобҳои дарсӣ ифода меёбад. Баррасиву пешниҳодот ва тавсияҳои дар мавриди корбурди андешаҳои ахлоқӣ-аънабии осори мутафаккирони форс тоҷики асрҳои XII – XIII ироашуда дар ин ҷода ин халоро ба як андоза ҷур карда, имконотро барои истифодаи ин арзишҳо дар раванди таълиму тарбияи муосир фарҳам хоҳанд кард.

Дарачаи эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқот. Бо беихтилофии мавқеъҳои назариявие, ки ташаккули онҳо ба таҳлили ғояҳои педагогии муҳаққиқони гуногун асос ёфтааст, мувофиқати методҳои таҳқиқот бо ҳадафҳои матраҳгардида, бисёрҷанбагӣ ва бардавомии таҳқиқоти роҳандозишаванда дар дараҷаҳои назариявӣ ва амалӣ, тасвиби натиҷаҳои бадастомада таъмин карда шудаанд.

Мутобиқати диссертатсия ба шиносномаи ихтисоси илмӣ: Мавзуи рисолаи илмӣ ба мавзӯ ва мундариҷаи бандҳои зерини шиносномаи ихтисоси 6D01-03-01 педагогикаи умумӣ, таърихи педагогика ва таҳсилот, аз он ҷумла: ба *банди 1* – «Методологияи таҳқиқоти педагогӣ» (ҷанбаҳои таҳқиқот дар рушд ва таҳкими илми педагогика, боҳамалоқамандӣ ва татбиқи назариявии онҳо, усулҳои таҳқиқотии педагогӣ), ба *банди 2.* – «Концепсияи миллии тарбия» (сатҳу сифати тарбия ва технологияҳои амалисозии он, равандҳои навоварона дар тарбияи насли наврас), ба *банди 3* - «Антропологияи педагогӣ» (низомҳои /шароитҳои/ рушди шахс дар ҷараёни таълим, тарбия, таҳсилот;) ва ба *банди 4* - «Назария ва концепсияи таълим» (қонуниятҳо, принсипҳои таълими бачагон дар давраҳои гуногуни бавоярасии онҳо; навъҳо ва амсилаҳои таълим, ҳудудҳои истифодаи онҳо;) мувофиқат мекунад.

Саҳми шахсии доктараб. Муҳаххих дар натиҷаи омӯзиш, ва таҳлили маъхазҳои илмӣ, таърихӣ, педагогӣ ва фалсафӣ зарурият ва аҳамияти мавзуи таҳқиқот, дараҷаи омӯзиши мавзӯ, асосҳои назариявӣю методологияи таҳқиқот, восита ва усулҳои пажӯҳиш, наwgониҳо ва муҳиммияти илмии таҳқиқотро асоснок сохта, мақсад, вазифаҳо, фарзия, объект ва предмет мавзуи кори илмиро муайян кардааст. Натиҷаи пажӯҳиши кори илмӣ дар раванди корҳои тарбиявӣ, семинарҳо конференсияҳои илмӣ, ҷамъбасти натиҷаҳои таҳияи диссертатсия инъикос ёфтааст.

Тасвиб ва амалисозии натиҷаҳои таҳқиқот тавассути интишори мақолаҳо дар бораи натиҷаҳои таҳқиқот ва ҷопи онҳо дар нашрияҳои илмӣ-педагогӣ, иштироки бевоситаву баромад бо маърузаҳо дар конференсияҳои илмӣ-амалӣ ва илмӣ-назариявӣ дар байни муаллимони муассисаҳои таҳсилоти умумӣ ва шунавандагони курсҳои тақли ихтисос, омӯзгорони кафедраҳои

забон ва адабиёти тоҷик, педагогика ва психологияи Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ амалӣ гардидааст.

Интишорот аз рӯйи мавзӯи диссертатсия. Натиҷаи рисолаи илмӣ дар кафедраи педагогикаи умумидонишгоҳӣ, семинарҳои илмӣ, конференсияҳои ҷамъбастии донишгоҳ, конференсияҳои ҷумҳуриявӣ “Омӯзгор тарбиятгари ҷомеа. Барои конференсияи Ҷумҳурияви бахшида ба 80- солаги Иброҳимов Грез, саҳ 116 аз ҷоп баромад баррасӣ шудаанд.

Муаллиф дар раванди таҳқиқот 13 мақолаҳои илмӣ ба нашр расонидааст, ки 8 адади онҳо дар маҷаллаҳои тақризшавандаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷоп шудаанд.

Натиҷаҳои таҳқиқот ба воситаи таълифи маҳолаҳо оид ба натиҷаҳои таҳқиқот ва наشري онҳо дар маҷаллаҳои илмӣ-педагогӣ, иштироки бевосита ва маърузаҳо дар конференсияҳои илмӣ-амалӣ ва илмӣ-назариявӣ бо иштироки омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ ва шунавандагони курсҳои тақмили ихтисос, омӯзгорони кафедраҳои забон ва адабиёти тоҷик, педагогика ва психологияи Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи Абуабдуллоҳ Рӯдакӣ роҳандозӣ карда шудаанд.

Сохтор ва ҳаҷми диссертатсия ба мундариҷа ва мантиқи таҳқиқот мувофиқат намуда, аз мӯдаддима, 2 боб, 6 параграф, хулоса, тавсияву пешниҳодҳо ва феҳристи адабиёт иборат мебошад. Мухтавои таҳқиқот дар 176 саҳифаи ҷопи компютерӣ инъикос ёфта, рӯйхати адабиёти истифодагардида аз 151 номгӯй иборат мебошад.

Матни диссертатсия бо 3 адад ҷадвал ва 6 диаграммаву расм таъмин гаштааст.

ҚИСМҲОИ АСОСИИ ТАҲҚИҚОТ

Боби аввали диссертатсия - «Масоили таълиму тарбияи наврасону ҷавонон дар осори мутафаккирони форсу тоҷики асрҳои XII - XIII)» - аз се параграф - «Масоили тарбияи маънавӣ-ахлоқӣ дар осори мутафаккирони асрҳои XII - XIII ва аҳамияти он дар тарбияи наврасон ва ҷавонон», “Сарчашмаҳои асосии таълимоти педагогӣ ва меъёрҳои тарбиявии мутафаккирони форсу тоҷик” ва “Моҳият ва ҳамбастагии назариёти мутафаккирони форсу-тоҷик дар муқоиса бо назарияи инсондӯстӣ ва худшиносӣ» иборат аст.

Зербоби якуми боби якум “Масоили тарбияи маънавӣ-ахлоқӣ дар осори мутафаккирони асрҳои XII - XIII ва аҳамияти он дар тарбияи наврасон ва ҷавонон” унвон дорад.

Афкори педагогии мутафаккирони форсу тоҷики асрҳои XII - XIII саҳми назаррасро дар педагогикаи ҷаҳонӣ гузоштааст. Аммо мероси педагогии олимони мутафаккирони асримиёнагии Шарқ то истиқлолияти ҷумҳуриҳои собиқ шӯравӣ мавриди бозхост қарор нагирифта буд. Танҳо дар солҳои охир таваҷҷуҳ ба ин ғанчинаи афкори педагогӣ эҳё гардид.

Давраи асримиёнагӣ дар рушди инсоният бо асарҳои мутафаккирон ва олимони форсу тоҷик муаррифӣ гардидааст, ки ғояҳои онҳо маъруфияти ҷаҳониро касб кардаанд. Ба шумори онҳо чунин олимони маорифпарварон, ба монанди Закариёи Розӣ, Абӯнасор Форобӣ, Котиби Хоразмӣ, Абӯалӣ ибни Сино, Абурайҳони Берунӣ, Ҳаким Саной, Низомӣ Ғанҷавӣ, Фаридаддини Аттор, Ҷалолиддини Румӣ, Абӯҳамид Ғазалӣ, Саъдии Шерозӣ, Абдурахмони Ҷомӣ ва дигаронро нисбат додан мумкин аст. Дар таълимоти онҳо ғояҳои пешбари

олимони Ғарб ва Шарқ инъикоси сазовори худро ёфта, асосҳои бунёдии илм дар бораи тарбияи инсон - педагогика таҳия гардидаанд» [22]

Имрӯз таваҷҷуҳ ба эҳёи афкори педагогии мутафаккирони форсу тоҷики асрҳои XII - XIII хеле бузург аст. Дар даҳсолаҳои охир масъалаҳои афкори педагогӣ ва анъанаҳои халқӣ тоҷик, ки бо решаҳои амиқӣ таърихӣ халқӣ тоҷик, хусусияти хоси фарҳанги бойи мардумӣ ва мероси педагогӣ, ки тоҷикон дар таърихи тамаддун боқӣ гузоштаанд, алоқаманд мебошанд, таваҷҷуҳи васеи олимони - педагогҳо, психологҳо, таърихшиносон, сиёсатшиносонро ба худ ҷалб кардаанд.

Зербоби дуҷониби боби якум “Сарчашмаҳои асосии таълимоти педагогӣ ва меъёрҳои тарбиявии мутафаккирони форсу тоҷик” унвон гирифтааст.

Ибни Сино, аз зумраи он мутафаккиронест, ки назарияи таълимоти хешро дар асари худ “Ҳайи ибни Яқзон” бар асоси равишҳои ирфонӣ асос гузошта, дар заминаи нишон додани ҳисоли покиву ифғат ва ҳулки ҳамидаву некӯи инсоният ҳамеша бар адоли Худо рӯ меорад ва ин амрро моҳияти таваккул мешуморад ва мефармояд, ки бояд инсон худшинос ва ҳудошинос барои ба камол расонидан ба ин тариқ ба шиносонидани расидан ростон ҳидоятгар бошад.

Мувофиқи таълимоти Ибни Сино шахс, новобаста аз анъанаҳои ҷамъиятӣ, ба воситаи дарки амиқ бо ёрии ваҳйи Илоҳӣ ба қуллаҳои маърифат расида метавонад. Чунон ки аз ақидаҳои ӯ бармеояд, танҳо руҳ моҳияти Ҳақ буда, узвҳо восита мебошанд.

Ӯ дар бораи ваҳдати тамоми насли инсонӣ изҳори ақида намуда, олами мавҷуд ва фалакро ба вучуди зинда шабоҳат дода, тибқи назарияи ирфонӣ хеш сабабгори ин ҳама мавҷудият нерӯии фавқуттабиат, яъне Худоро қоиладар, ки оламиро ҳифз намуда, ба ҳаракат меорад. Ин мабдаи ғоил на ҷисм ва на

қобилияти чисм, балки шаклдиҳандаи олам мебошад. Аммо дар байни ин ҳама ашколи офаридаи ӯ одам фарқкунанда намоён мегардад, ки соҳиби ақлу заковат аст ва дар бораи донишҳои худ фикр карда, зеҳни худро дарк ва ба ҷовидонии он боварӣ ҳосил мекунад.

Бо назардошти аҳамияти илм ва таълиму тарбия Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомали Раҳмон соҳаи илму маорифро “Омили асосии таҳкими давлат ва начоти миллат” номидааст. Таълиму тарбияро омили асосии таҳкими давлат ва начоти миллат тавсиф намудани Сарвари давлат бар пояи ин фалсафаи зиндагӣ қарор гирифтааст, ки танҳо инсонҳои соҳибмаърифат, огоҳу худшинос ва дорои ахлоқи неку маънавиёти баланд метавонанд ҳувияти миллӣ ва арзишҳои фарҳангиву ахлоқии халқи худро ҳифз созанд ва ба ин васила ҷойгоҳи вижаи миллатро дар арсаи ҷаҳонӣ муайян намоянд [14].

Президенти кишвар дар ин ибрази назари худ “тарбия” ва “таълим”-ро ҳамчун ду фароянди алоҳида арзёбӣ менамояд. Зеро ин ду мафҳум – таълим ва тарбия – бо вучуди ин ки дар канори ҳам ба кор мераванд ва дарҳамтанидагии ногустание доранд, фарояндҳои гуногун мебошанд.

Таълим - дар луғат ба маънои ёд додан аст ва дар истилоҳ ба фароянде гуфта мешавад, ки вазифаи интиқоли донишро бо равишҳои гуногун бар ӯҳда дорад.

Таълим, ки вожаи сохта аз калимаи илм аст, маънои интиқоли донишу иттилоъро аз устод ба шогирд, аз китобҳо ба мутолиқунанда ва, умуман, аз касе ба касе ифода менамояд. Бино бар ин амри таълим ба ин маънӣ, ки ба ҷуз омӯхтани маърифат, нақши дигаре надорад, фароянди маҳдуде ба ҳисоб меояд. Аммо тарбия фароянди бисёр густурда аст ва густураи он тамоми истеъдодҳо, қобилиятҳо ва ҳамаи ҷанбаҳои ҳастии инсонро ва ҳар гуна иқдомеро, ки барои покизаву беҳтар кардани ахлоқу рафтор сурат мепазирад, дар бар мегирад [19].

Тарбия бахшҳои фаровоне, монанди тарбияи равонӣ, тарбияи маданӣ, тарбияи динӣ ва ғайра, дорад, ки аз ин миён тарбияи ахлоқӣ барои тақомули фард аҳамияти вижа дорад ва ба ҳамин сабаб ҳам аст, ки тарбия, пеш аз ҳама, фароянде марбут ба ахлоқ дарёфт мешавад, ки барои таъмини адлу инсофу ростии инсон мутобиқ мебошад.

Ақидаҳои педагогӣ ва иҷтимоии Ибни Сино, чунон ки аз ин асари фарогири ӯ бармеояд, роҷеъ ба адлу инсофу футувват бештар нигаронида шуда, офаридани тасвири подшоҳи одилу оқил дар он, ба монанди подшоҳони дар таҳайюл офаридаи Низомии Ганҷавӣ, Абдурраҳмони Ҷомӣ ва дигар классикони адабиёти тоҷику форс, ҳаёлист.

Зербоби сеюми боби якум ба мавзӯи “Моҳият ва ҳамбастагии назарияи мутафаккирони форсу-тоҷик дар муқоиса бо назарияи инсондӯстӣ ва худшиносӣ» бахшида шудааст.

Яке аз роҳҳои дуруст, устувор ва эътимодбахши тарбияи ахлоқии шахрвандон омӯхтани мероси ниёгон, бавижа саҳифаҳои дурахшони таърих ва тамаддуни он ба шумор меравад. Аз ин ҷост, ки: “Барои фароҳам омадани муҳити солими ахлоқӣ зарур аст, ки насли наврас таърих, адабиёт ва фалсафаи қадими халқи худро донанд...” -бо таъкид ба насли ояндасози кишвар қайд кардааст Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат, Эмомалӣ Раҳмон.

Нақши таълиму тарбия аз қадимулаём, дар ҳама давраи замон барои тавсеа бахшидани худшиносӣ ва ташаккули шахсияти ҷомеаи башарӣ барозанда, муҳим ва созгор буд. Зеро инсоният танҳо тавассути омӯхтани афкори таълимии ниёгон метавонистанд, ки ба фарзандону наздикони хеш тариқи рости худшиносӣ ва расидан ба қадами шахсро ҳидоят намоянд [2].

Яке аз бузургтарин неъматҳо барои мардуми олам фарзанд доштан ва тарбияи он ба шумор мерафт. Гузаштагонӣ мо бештар талабгори фарзандони

солеҳ ва бофазилату кордон буданд ва ба воситаи чунин фарзандони бакамолрасида онҳо пуштибони миллату Ватан ва ҳимоятгари марзу буми хеш бошанд ва ва дар умури хеш комёб бошанд. Ин буд, ки онҳо фарзандони хешро бо роҳи таълиму тарбия, бо така ба ақидаҳои маорифпарваронаи мутафаккирони гузаштамон ба худшиносиву маърифат ва кордониву ҳушёриву шинохти фазилату ақл водор мекарданд.

Боби дуввуми кори диссертатсионӣ - **«Вазъи таълиму тарбияи наврасону ҷавонон ва кори таҷрибавӣ- озмоишӣ оид ба тақмили он бо истифодаи афкори педагогии мутафаккирони форсу тоҷики асрҳои XII-XIII»** ба масъалаҳои тарбияи маънавӣ, ахлоқии таълиму тарбияи наврасону ҷавонон ва кори таҷрибавӣ- озмоишӣ оид ба тақмили он бо истифодаи афкори педагогии мутафаккирони форсу тоҷики асрҳои XII-XIII ва таъсири он ба наврасон ва ҷавонон бахшида шудааст.

Зербоби якуми боби дуюм “Технологияи истифодаи ахлоқи мутафаккирони форсу тоҷик дар раванди муносири таълим ва тарбияи насли наврас” ном дорад.

Афзалияти афкори педагогӣ ва аҳамияти тарбиявӣ доштани осори бебаҳо ва баҳусус “Ҳай ибни Яқзон” ба Ибни Сино шуҳрати ҷаҳонӣ бахшидааст. Чунон ки муҳтавиёти ин асари ҷовидонаи ӯ ҳидоятгари инсон ба роҳи камолёбӣ ва соҳиб гардидани он бо хислатҳои нек ва ба фарқият шинохтани ҳубу зишт равона гардида, инсонро дар масири худшиносӣ ба воя мерасонад. Зеро дар ҳар маврид инсонро, ки ӯ дар ин асари бемисол васф менамояд, ӯро бо доштани хислатҳои неки ахлоқии ибратпазир ба намо мегузорад ва онро аз тариқи ростин ва растагорӣ ҳидоят мекунад.

Бар ин иддао, чунон ки таълим медиҳад, бояд нахуст пешаи инсони орзуҳои Ибни Сино неки ва некӯкорӣ бошад ва мутобиқи мақсадаш дилеро ба даст оварда, дар зимни аъмоли неки хеш тавонад, ки намунаи ибрати дигарон

гардад, кадри одамиро донад ва ба чо орад, дар интихоби маслакаш мутобиқи кирдори некӯ ва рафтору гуфтори шоистааш кӯшову саҳим ва бар аъмоли хеш далеру устувор, ростқавлу росткор, хоксор ва дар аҳду вафо ва футуввату ҷавонмардӣ бемисолу беҳамто бошад, зеро чунин таълимоти муваффақона метавонад дар ташаккули шахсияти инсон саҳим ва дар ҳоли ибратомӯзӣ ба шахсияти дигарон низ муассир бошад.

Зербоби дуҷуми боби дуҷум “Афкори мутафаккирони форсу тоҷик оид ба саодат ва адолат” ном дорад .

Унсурмаолии Кайковус аз ҷумлаи он файласуфонест, ки дар баробари ба миён гузоштани масоили инсондӯстӣ, ватандӯстӣ, некӣ, илмомӯзӣ, касбомӯзӣ, ростӣ, ҳақиқат, халқпарварӣ ва ғайраҳо ба мавзӯи эҳтироми байниҳамдигарии инсоният ва ҷомғории он бар саодат ва дарёфти адолат, хоҳ шахсӣ ва хоҳ иҷтимоӣ, аҳамияти калон дода, ин падидаҳои таълимӣ ва тарбиявиро ҳамчун хусусияти ахлоқии инсонӣ комил дар, бахусус «Ҳай ибни Яқзон»-и хеш тавсиф намудааст.

Ӯ низ монанди дигар орифону сӯфиён ва аҳли маърифати аҳли замонааш масоили хушбахту саодатёр шудани аҳли башариятро дар натиҷаи ноил шудани он ба адолат, ки албатта ба воситаи тарбияи маънавӣ ва ахлоқии инсонҳо ба даст меояд, бештар мавриди назар қарор дода, паҳлӯҳои гуногуни онро ба сифати арзишҳои умумиинсонӣ дар осори хеш ба таҳлил ва таҳқиқ гирифтааст [12].

Албатта, саодат ба хушбахтии инсон вобастагии амиқ дорад, ки дар натиҷаи сабӣу талоши ҳуди инсон бо тарбияи хулки ӯ ба бор меояд ва дар адабиёти ирфонӣ ба гунаи комёбиҳои инсон дар маърифату камоли ӯ муҷассам мегарданд. Масалан, Низомии Ганҷавӣ ба тариқи панду насиҳат ба наврасону ҷавонон дар мавриди саодатмандии инсон чунин гуфтааст:

Насиҳат гӯш кун чоно, ки аз чон дӯсттар доранд,

Чавонони саодатманд панди пири доноро.

Саодати инсон метавонад ба муҳити иҷтимоӣ омӯзандаву ибратнамо бошад, ки дар тарбияи инсон барои расидан ба камоли ӯ ва дарёфти ҷойгоҳи ӯ дар ҷомеа мувофиқат намояд, билхосса дар ҳамзистиву ёрии ӯ бо дигарон. Чунон ки Амир Хусрави Деҳлавӣ бо тавсиф аз саодати инсонӣ мефармояд:

Касе, ки ёри вафодору меҳрубон дорад,

Саодати абаду умри ҷовидон дорад.

Мавзуи дигар тавсифи адолату адлкорӣ ба шумор меравад, ки метавонад ифшогари кирдори одилонаву ба назари адолат дидани одамон бошад. Тарбияи инсон доимо мавриди омӯзишу баҳрабардорӣ қарор мегирад, ки ин нуқта адабиёти маърифатпарваронаи тоҷику форс ба яке аз мавзӯҳои марказии ирфон ва таълим ба қор рафтааст. Дар тавсифи кирдори одилонаи инсон, ки роҳи инсонро ба қуллаҳои муроди ӯ метавонад ҳамвору беамониат дошта бошад, Абдулқодири Бедил фармудааст:

Таъбат ояд ба адлқирдорӣ,

То расад оламе ба ҳамворӣ

Муҳаммад Ҳутб ҳам мисли ин орифон ва баҳусус дар пайгирӣ аз Арасту бахту саодатро мақсади асосии зиндагии инсон мешумурд. Ҳар ду файласуф ақида доранд, ки фақат инсон хушбахт шуда метавонад, зеро саодат, ба фикри Арасту хушахлоқиро тақозо мекунад. Ибни Сино ин масъаларо хеле, аниқ баён кардааст [16]

Ба фикри мутафаккирон саодати ҳақиқӣ аз фаҳмиши моҳияти ашё - аз фалсафа иборат аст. Барои ҳамин ҳам мисли мутафаккирони пешқадами Шарқ, Ибни Рушд, дар навбати худ хулоса мекунад, ки омӯзиши илм ва азхудкунии

дониши воқеъӣ мувофиқи андешаи мутфаккир шартӣ зарурии ба бахту саодат расидани одам аст.

Тарафдорони Муҳаммади Ғазолӣ ва пайравонаш сабабиятро ба кулӣ рад мекунанд, то ки ба ҳар гуна мӯъҷизот роҳ кушоянд, вале дар асл ҳеҷ гуна мӯъҷиза вуҷуд надорад. Ҳодисотие, ки чун мӯъҷиза талқин карда мешавад, дар асл ҳодисоте мебошанд, ки мо сабабашонро то ҳанӯз кашф карда натавонистаем. Вале агар ба тадқиқоташон машғул шавем, сабаби чунин ҳодисотро хоҳем донист.

Аз рӯйи нишондоди Ибни Сино, барои ба саодат расидан инсон бояд ба ақлу таҷриба таъя кунад. Омили муҳими саодатмандӣ омӯхтани илмҳои назариявӣ аст. Илм инсонро аз рафтору кирдори бад нигоҳ дошта, ба хулку атвори нек ҳидоят мекунад. Ҳар касе, ки хушбахт шудааст, бояд ҳамеша аз паи такмили худ бошад, фақат илму дониш инсонро ба мартабаҳои баланд мерасонад.

Мутафаккирон ба заковати инсон, ба қувваи ақлӣ ва қобилияти вай боварии комил дошт. Ба гуфти Ибни Сино, аз омӯхтани илм муроди инсон фақат ғизои руҳӣ набуда, балки дар ҳаёт аз он истифода бурдан аст. Аз ин ҷост, ки мутафаккирон илмро бе амал тасаввур намекунад. Аз тарафи дигар, Ибни Сино омӯхтани илмро барои инкишофи тафаккур аҳамиятнок шуморидааст. Одаме, ки илм меомӯзад, аз чизҳои пасту зишт парҳез мекунад. Чуноне, ки Е. Э. Бертельс дар “Таърихи адабиёти форсу тоҷик” менависад, ба ақидаи Ибни Сино, ақли инсон ҳадду қаноат надорад, ба воситаи тафаккури мантиқӣ ҳама чиз ва ҳатто асли моҳияти худро низ шинохтан мумкин аст. Аз тарафи Ибни Сино тарғибу ташвиқ карда шудани илм яке аз паҳлуҳои ахлоқи густурдаи ӯст.

Илм падидаест, ки ба ташаккули шахсият ва ҷаҳонбинӣ, инчунин қамолоти маънавии инсон созгор мебошад ва ҳамин илм аст, ки дар шинохти маънавии

оламу одам қодир аст ва метавонад тамоми диду боздидҳоро ба айни худ баҳогузори кунад. Аз ин ҷост, ки дар фанни педогогика низ ба ин тавсиф овардаанд: “Ҷаҳонбинии илмӣ бо ғурмазмунӣ ва аниқии худ аз дигар ҷаҳонбиниҳо ба кулӣ фарқ мекунад, зеро он ба диалектикаи илмӣ ва донишҳои дунявӣ тақия намуда, оиди табиат, ҷамъият ва тафаккур дуруст баҳо медиҳад”[17]

Ҷунон ки маълум аст, мағҳуми саодат мазмуни таърихию синфӣ дорад. Ҳар синф саодатро аз мағқеи мағфиатҳои ҳаётӣ ва шароити зиндагии худ мефаҳмад. Пас, саодат мағҳуми нисбист. Он ба сохти иҷтимоӣ ва муносибатҳои ҳаёти ҷамъиятӣ вобаста аст. Яке аз камбудиҳои ҷомеашиносон пешина он буд, ки онҳо дар беҳтарин ҳолат фақат сабабҳои идеявии амалиёти таърихии одамонро месанҷиданд ва дар ҷи будани решаи ин сабабҳоро тасдиқ намекарданд, қонунии объективии системаи муносибатҳои ҷамъиятиро пай намебурданд решаҳои ин муносибатҳоро дар тараққии истеҳсолоти моддӣ намеиданд.

Ибни Рушд ҳам мисли Арасту ҳаётро сарчашмаи саодату некӣ медонад. Аз назари ӯ ахлоқи инсон аз бисёр ҷиҳат ба рағтори неку ҳуҷастаи одамон вобаста мебошад. Некӣ аз қонуни адолат, муҳаббат садоқат бармеояд. Агар инсон ҳуққу одоби нек надошта бошад, на сарват ва на мартаба ва на дигар ҷиз ба ӯ сурату сирати некӯ ато карда наметавонад [6]

Ба ақидаи мутафаккирон, саодати инсон фақат ба Синои аз худ кардани дониш ва омӯхтани сабабу ҳақиқати пайдоиши ашӣи табиат муяссар мегардад.

Зербоби сеюми боби дуом «Таҳлил ва арзёбии самарабахшии натиҷаҳои кори таҷрибавӣ — озмоишӣ оид ба ташаккули тарбияи насли наврас» ном гирифтааст.

Барои ошкор кардани сатҳи омӯзиши афкори педагогии мутафаккирони форсу тоҷики асрҳои XII-XIII дар тарбияи насли наврас дар шароити муносири таҳсилоти муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ аз ҷониби мо озмоиши педагогӣ гузаронида шуд, ки марҳилаҳои зеринро дар бар гирифт:

1. *Марҳилаи муқарраркунанда*, ки таҳияи концепсияи таҳқиқот, барномаи озмоиш, нақшаи кор, ташҳиси ҳаёати хонандагонӣ муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумиро дар бар гирифт. Дар чараёни он нашрияҳои методӣ ва илмӣ, таҳқиқоти диссертатсионӣ дар мавзӯи афкори педагогии мутафаккирони форсу тоҷики асрҳои XII-XIII дар тарбияи насли наврас, таҳлили саволномаҳои фаҳмиши тарбиявӣ, қарзи шахрвандӣ дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ муайян карда шуд.

2. Дар *марҳилаи ташаккулдиҳанда* (таълимӣ) таҳияи лоиҳаи барномаи таълимии “Қойгоҳи афкори педагогии мутафаккирони форсу тоҷики асрҳои XII-XIII дар тарбияи насли наврас” таҳия карда шуда, дар дарсҳои хонандагон мустақим гузаронида шуданд, ки аз маҷмӯи чорабиниҳои зерин иборат буданд: супоришҳои масъалавӣ ва эҷодӣ пешниҳод гардида, маводи иловагӣ оид ба омӯзиши афкори педагогии мутафаккирони форсу тоҷики асрҳои XII-XIII дар тарбияи насли наврас мавриди таҳлил қарор гирифта, нишондиҳандаҳои меъёрҳои самарабахшии тарбияи насли наврас ҳамчун сифатҳои шахсияти хонандагон бо истифодаи афкори педагогии мутафаккирони форсу тоҷики асрҳои XII-XIII таҳия карда шуданд.

3. Дар *марҳилаи назоратӣ* амалиётҳои бо марҳилаи муқарраркунандамонанд, аммо дар асоси мақсадҳо ва вазифаҳои тағйирёфта, инчунин нишондиҳандаҳои адабии аз рӯи марҳилаи муқарраркунанда бадастомада гузаронида шуданд.

Мақсади асосии марҳилаи хотимаӣ бо муайян кардани маълумотҳо ва натиҷаҳои бадастомада аз рӯи нишондиҳандаҳо дар хонандагон дар гурӯҳи озмоишӣ алоқаманд буд. Бинобар ин, барои дақиқ кардани таъсиррасонии педагогӣ дар рафти озмоиш тағйироти назарраси мусбат ҳангоми ташаккули тарбиягирифтагии насли наврас дар хонандагони муассисаҳои таълимӣ ошкор карда шуда, инчунин тағйироти мусбат дар гурӯҳи назоратӣ дар давоми ҳуди ҳамаин фосилаи вақт ба мақсади ошкор кардани тағйирот дар ташаккули ҳиссиёт эътиқодоти ватандӯстӣ ва маърифатнокӣ дар ҳарду гурӯҳ муайян карда шуданд.

Тағйирот дар марҳилаи назоратии озмоиши педагогӣ дар ҷузъҳои маърифатӣ, эҳсосотӣ - арзишӣ, фаъолиятӣ дар тарбиягирифтагии маърифатии хонандагон аз рӯи натиҷаҳои таҳлили ҳаракатҳои ватандӯстӣ ва тарбияи насли наврас дар ҳарду гурӯҳ дар ҷадвалҳои 5, 6 ва 7 оварда шудаанд.

Вазифаҳо дар рафти марҳилаи назоратии озмоиши педагогӣ аз зер иборат буданд:

- ошкор кардан ва омӯختани фарқиятҳо аз рӯи нишондиҳандаҳои мавриди омӯзиш, ки дар ҳарду гурӯҳ дар марҳилаи назоратии озмоиш ба амал омадаанд;

- ошкор кардани динамика дар сатҳҳои ташаккулёфтагӣ дар ҷузъҳои маърифатӣ, эҳсосототӣ ва фаъолиятӣ, ки динамикаи тақмили тарбияи маърифатии хонандагонро дар гурӯҳи озмоишӣ муайян мекунанд. Ба мақсади аёнӣ тағйироти бамаълوماда дар гурӯҳи озмоишӣ аз ҷониби мо ҳамзамон натиҷаҳо оид ба гурӯҳҳои озмоишӣ назоратӣ аз рӯи ҳамаи нишондиҳандаҳои мавҷуда дар поён пешниҳод карда шуданд [4].

Аз рӯйи нишондиҳандаи якум - сатҳи ташаккулёфтагии ҷузъи эҳсосотӣ-арзишӣ дар тарбияи ватандӯстӣ дар марҳилаҳои муқарраркунанда ва

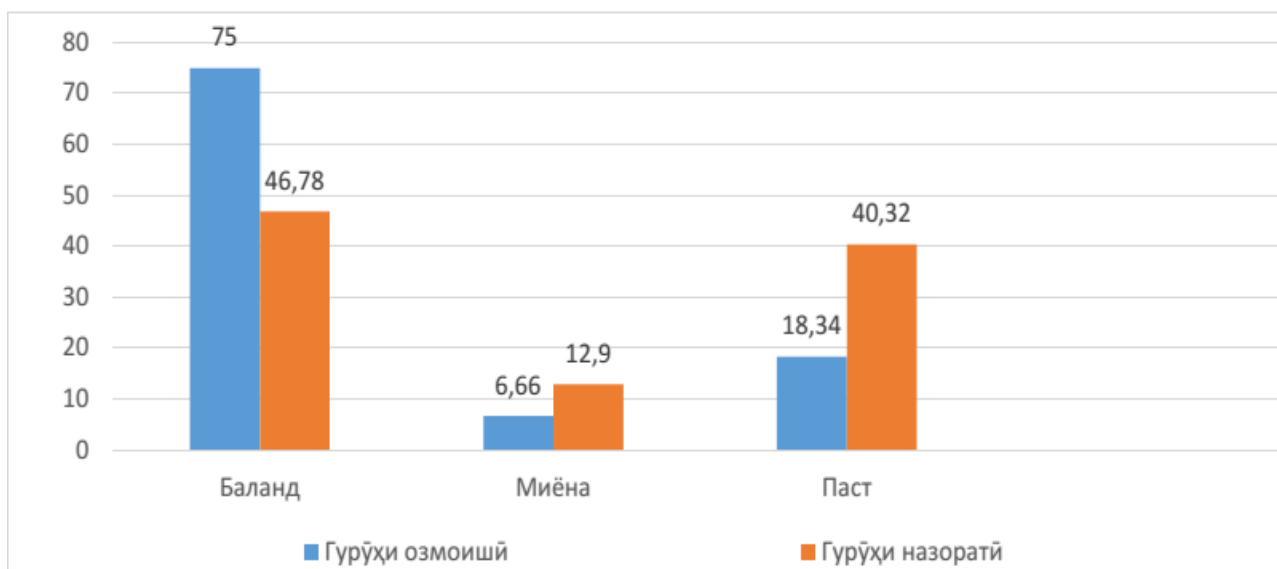
ташакулдиҳанда (то ва баъди озмоиш) аз ҷониби мо маълумоти зерин ба даст омад, ки дар ҷадвали 6 ва ба таври аёнӣ дар расмҳои 5 ва 6 оварда шудааст.

Ҷадвали 1. Сатҳи ташаккулёфтагии ҷузъи маърифатӣ дар тарбияи ватандӯстӣ дар марҳилаҳои муқарраркунанда ва ташаккулдиҳанда (то ва баъди озмоиш)

Гурӯҳҳо	Ҷамағӣ	Баланд				Миёна				Паст			
		То озмоиш		Баъди озмоиш		То озмоиш		Баъди Озмоиш		То озмоиш		Баъди озмоиш	
		Наф.	%	Наф.	%	Наф.	%	Наф.	%	Наф.	%	Наф.	%
Гурӯҳи озмоишӣ	60	21	35,00	45	75,00	8	13,33	4	06,66	31	51,67	11	18,34
Гурӯҳи назоратӣ	62	22	35,48	29	46,78	10	16,13	8	12,90	30	48,39	25	40,32

Диаграммаи 1. Нишондиҳандаҳои сатҳи ташаккулёфтагии ҷузъи маърифатӣ дар тарбияи ватандӯстӣ дар марҳилаҳои муқарраркунанда ва ташаккулдиҳанда (то озмоиш)

Диаграммаи 2. Нишондиҳандаҳои сатҳи ташаккулёфтагии ҷузъи маърифатӣ дар тарбияи ватандӯстӣ дар марҳилаҳои муқарраркунанда ва ташаккулдиҳанда (баъди озмоиш)

Тавре ки маълумоти ҷадвали 5 нишон медиҳад, сатҳи ташаккулёфтагии ҷузъи маърифатӣ дар тарбияи ватандӯстӣ дар марҳилаи муқарраркунанда то озмоиши педагогӣ дар гурӯҳи озмоишӣ 21 наф. (35,00%), сатҳи миёна - 8 наф. (75,00%), сатҳи паст - 31 наф. (51,67%)-ро ташкил дода, дар гурӯҳи назоратӣ бошад, ин нишондиҳандаҳо, мутобиқан, - 22 наф. (35,48%), 10 наф. (16,13) ва 30 наф. (48,39%)-ро ташкил доданд.

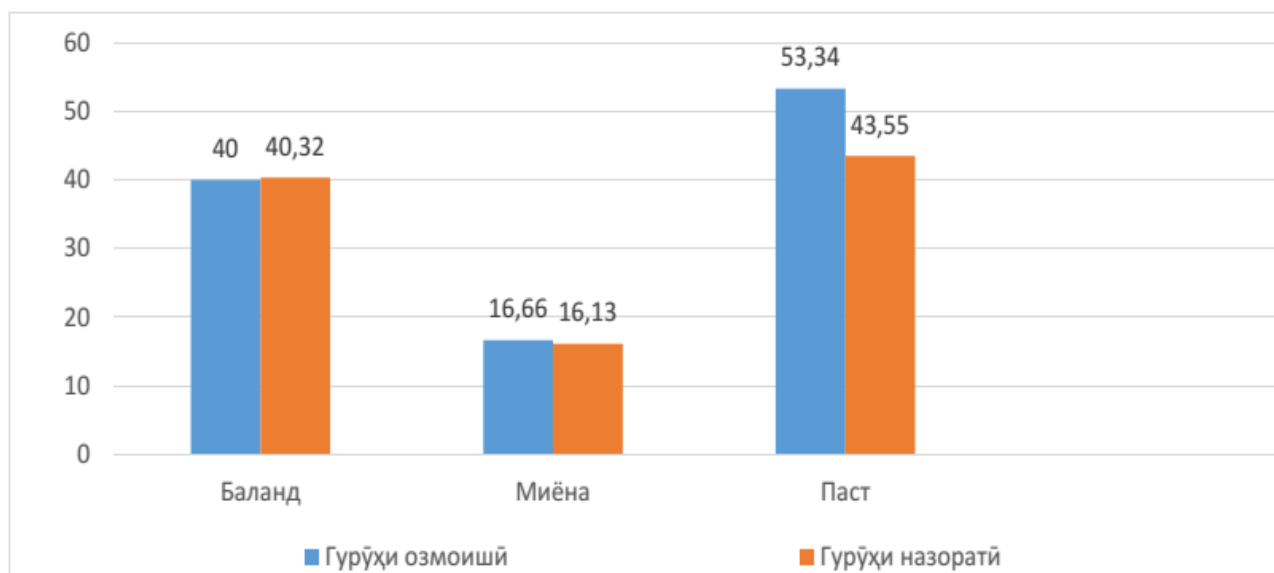
Таҳлили муқоисавии маълумот, ки дар ҷараёни буриши ибтидоӣ ва ниҳой, яъне баъди гузаронидани барномаи таълимии “Ҷойгоҳи афкори педагогии мутафаккирони форсу тоҷики асрҳои XII-XIII дар тарбияи насли наврас” ба даст омаданд, нишон дод, ки шумораи хонандагони синфҳои 10 -11, ки сатҳи баландро аз рӯи нишондиҳандаи сатҳи ташаккулёфтагии ҷузъи маърифатӣ дар тарбияи ватандӯстӣ дар гурӯҳи озмоишӣ ба 75,00% (45 наф.) баланд шуд. Дар сатҳи миёна ин нишондиҳанда 4 наф. (06,66%), сатҳи паст - 11 (18,34%)-ро ташкил доданд. Дар гурӯҳи назоратӣ ин нишондиҳандаҳо, мутобиқан, - 29 наф. (46,78%), 8 наф. (12,90%) ва 25 наф. (40,32%)-ро ташкил доданд.

Ҳамин тариқ, натиҷаҳои таҳлили муқоисавии маълумот дар ин бахши кори таҷрибавӣ - озмоишӣ нишон медиҳад, ки хонандагон ба афкори педагогии мутафаккирони форсу тоҷики асрҳои XII-XIII дар тарбияи насли наврас мароқи калон доранд. Ба дараҷаи назаррас сатҳи баланди нишондиҳандаи сатҳи ташаккулёфтагии ҷузъи маърифатӣ бо ҳаматарафа ва амиқтар шинос шудани хонандагон бо асарҳои мутафаккирони форсу тоҷики асрҳои миёна, бо анъанаҳо ва фолклори халқи тоҷик, ки дар онҳо меҳру муҳаббат ба Ватан, вафодорӣ ва садоқат ба халқ ва миллати худ, ҳисси қарзи шаҳрвандӣ - ҳимояи Ватан ва халқи худ ифода ёфтаанд, муайян шудааст.

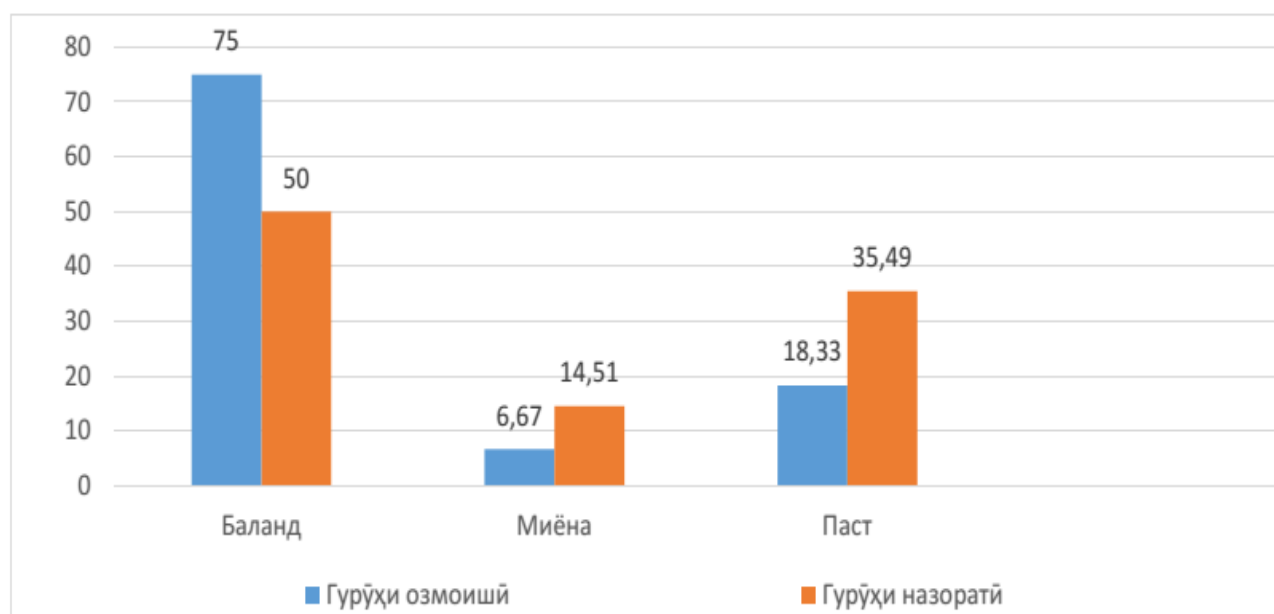
Аз рӯйи нишондиҳандаи дуюм - сатҳи ташаккулёфтагии ҷузъи эҳсосотӣ-арзишӣ дар тарбияи ватандӯстӣ дар марҳилаҳои муқарраркунанда ва ташаккулдиҳанда (то ва баъди озмоиш) аз ҷониби мо маълумоти зерин ба даст омад, ки дар ҷадвали 7 ва ба таври аёнӣ дар расмҳои 7 ва 8 оварда шудааст.

Ҷадвали 2. Сатҳи ташаккулёфтагии ҷузъи эҳсосотӣ-арзишӣ дар тарбияи ватандӯстӣ дар марҳилаҳои муқарраркунанда ва ташаккулдиҳанда (то ва баъди озмоиш)

Гурӯҳҳо	Ҳамагӣ	Баланд				Миёна				Паст			
		То		Баъди		То		Баъди		То		Баъди	
		озмоиш		озмоиш		озмоиш		Озмоиш		озмоиш		озмоиш	
		Наф.	%	Наф.	%	Наф.	%	Наф.	%	Наф.	%	Наф.	%
Гурӯҳи Озмоишӣ	60	24	40,00	45	75,00	10	16,66	4	06,67	32	53,34	11	18,33
Гурӯҳи Назоратӣ	62	25	40,32	31	50,00	10	16,13	9	14,51	27	43,55	22	35,49

Диаграммаи 3. Нишондиҳандаҳои сатҳи ташаккулёфтагии ҷузъи эҳсосотӣ-арзишӣ дар тарбияи ватандӯстӣ дар марҳилаҳои муқарраркунанда ва ташаккулдиҳанда (то озмоиш)

Диаграммаи 4. Нишондиҳандаҳои сатҳи ташаккулёфтагии ҷузъи эҳсосотӣ-арзишӣ дар тарбияи ватандӯстӣ дар марҳилаҳои муқарраркунанда ва ташаккулдиҳанда (баъди озмоиш)

Таҳлили маълумоти ҷадвали 8 нишон медиҳад, сатҳи ташаккулёфтагии ҷузъи эҳсосотӣ-арзишӣ дар тарбияи ватандӯстӣ дар марҳилаи муқарраркунанда то озмоиши педагогӣ дар гурӯҳи озмоишӣ 24 наф. (40,00%), сатҳи миёна - 10

наф. (16,66%) сатҳи паст - 32 наф. (53,34%)-ро ташкил дода, дар гурӯҳи назоратӣ бошад, ин нишондиҳандаҳо, мутобиқан, - 25 наф. (40,32%), 31 наф. (50,00%) ва 9 наф. (14,51%)-ро ташкил доданд.

Баъди гузаронидани барномаи таълимии “Ҷойгоҳи афкори педагогии мутафаккирони форсу тоҷики асрҳои XII-XIII дар тарбияи насли наврас” таҳлили муқоисавии маълумот дар ҷараёни буриши ибтидоӣ ва ниҳойи нишон дод, ки шумораи хонандагони синфҳои 10-11, ки сатҳи баландро аз рӯйи нишондиҳандаи сатҳи ташаккулёфтагии ҷузъи эҳсосотӣ-арзишӣ дар тарбияи ватандӯстӣ дар гурӯҳи озмоишӣ ба 75,00% (45 наф) баланд шуда, дар сатҳи миёна ин нишондиҳанда 4 наф. (06,66%), сатҳи паст - 11 (18,33%)-ро ташкил доданд. Бояд қайд кард, ки ин нишондиҳандаҳои сатҳи ташаккулёфтагии ҷузъи эҳсосотӣ-арзишӣ дар тарбияи ватандӯстӣ дар гурӯҳи озмоишӣ ба нишондиҳандаҳои сатҳи ташаккулёфтагии ҷузъи маърифатӣ дар тарбияи ватандӯстӣ дар гурӯҳи озмоишӣ ҳамхон аст.

Дар гурӯҳи назоратӣ ин нишондиҳандаҳои сатҳи ташаккулёфтагии ҷузъи эҳсосотӣ-арзишӣ дар тарбияи ватандӯстӣ низ гузариши хонандагони синфҳои 10-11 ба сатҳи ташаккулёфтагии ҷузъи эҳсосотӣ- арзишӣ ба мушоҳида расида, вале назар ба гурӯҳи озмоишӣ камтар буда, то 31 наф. (50,00%), дар сатҳи баланд - то 9 наф. (14,51%) - сатҳи миёна ва то 22 наф. (35,49%) сатҳи пастро ташкил дод.

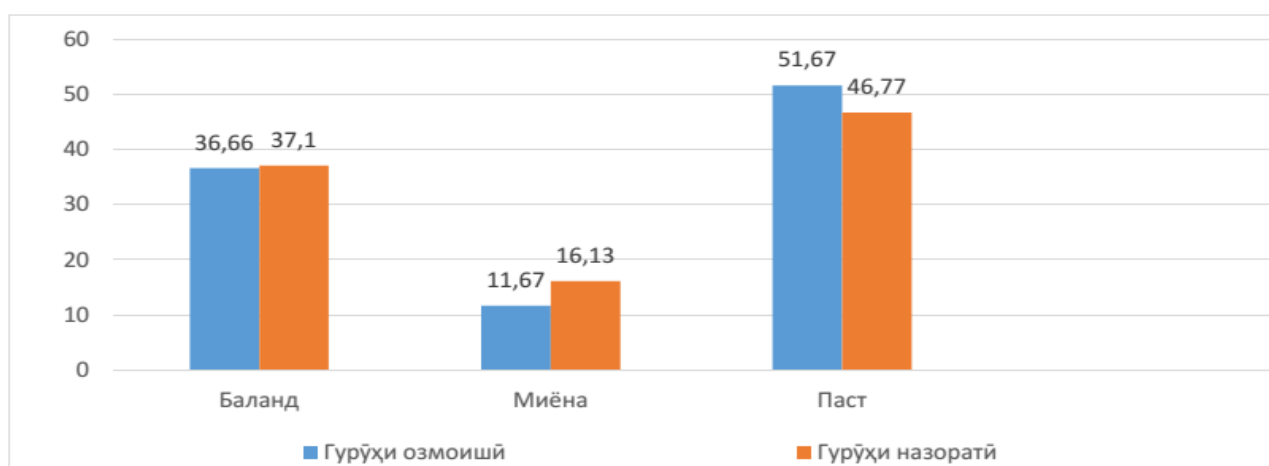
Натиҷаҳои таҳлили муқоисавӣ аз рӯйи нишондиҳандаи дуҷум - сатҳи ташаккулёфтагии ҷузъи эҳсосотӣ-арзишӣ дар тарбияи ватандӯстӣ дар марҳилаҳои муқарраркунанда ва ташаккулдиҳанда (то ва баъди озмоиш) нишон медиҳанд, ки сатҳи он дар хонандагони гурӯҳи назоратӣ нисбат ба хонандагони гурӯҳи озмоишӣ ба қадри ночиз боло рафтааст. Дар ин росто, сатҳи баланди ҳиссиёту эътиқодоти ватандӯстӣ ва ҳисси шахрвандӣ дар хонандагони гурӯҳи

озмоишӣ аз самарабахшии барномаи таълимии “Ҷойгоҳи афкори педагогии мутафаккирони форсу тоҷики асрҳои XII-XIII дар тарбияи насли наврас ” шаҳодат медиҳад.

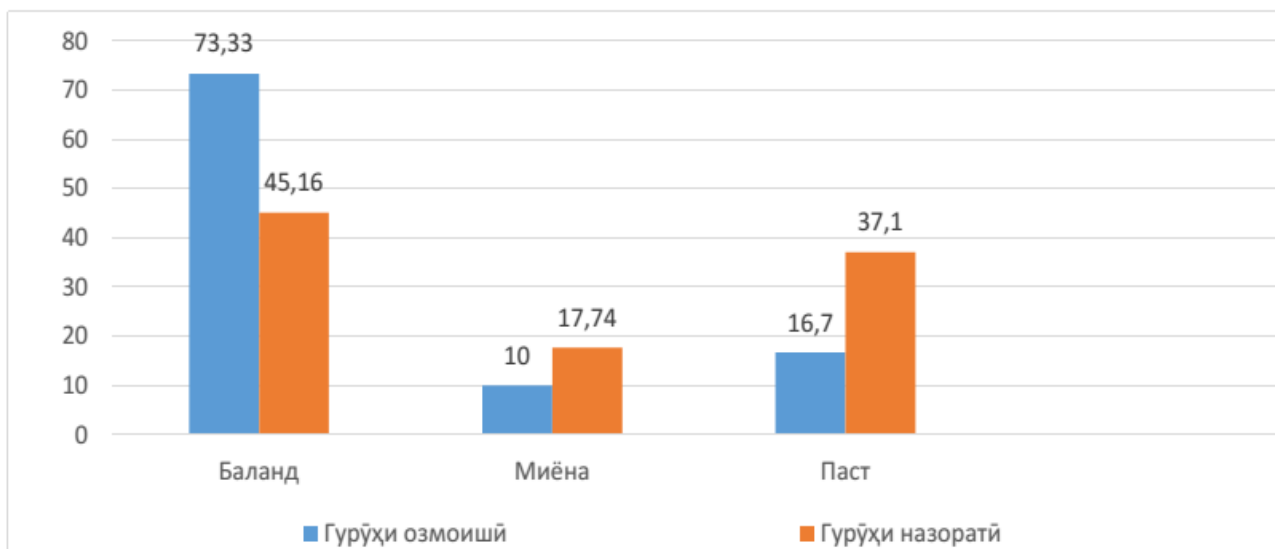
Аз рӯйи нишондиҳандаи сеюм - сатҳи ташаккулёфтагии ҷузъи фаъолиятӣ дар тарбияи ватандӯстӣ дар марҳилаҳои муқарраркунанда ва ташаккулдиҳанда (то ва баъди озмоиш) аз ҷониби мо маълумоти зерин ба даст омад, ки дар ҷадвали 8 ва ба таври аёнӣ дар расмҳои 9 ва 10 оварда шудааст.

Ҷадвали 3. Сатҳи ташаккулёфтагии ҷузъи фаъолиятӣ дар тарбияи ватандӯстӣ дар марҳилаҳои муқарраркунанда ва ташаккулдиҳанда (то ва баъди озмоиш)

Гуруҳҳо	Ҳамагӣ	Баланд				Миёна				Паст			
		То озмоиш		Баъди озмоиш		То озмоиш		Баъди Озмоиш		То озмоиш		Баъди озмоиш	
		Наф.	%	Наф.	%	Наф.	%	Наф.	%	Наф.	%	Наф.	%
Гурӯҳи озмоишӣ	60	22	36,66	44	73,33	7	11,67	6	10,00	31	51,67	10	16,7
Гурӯҳи назоратӣ	62	23	37,10	28	45,16	10	16,13	11	17,74	29	46,77	23	37,10

Диаграммаи 5. Нишондиҳандаҳои сатҳи ташаккулёфтагии ҷузъи фаъолиятӣ дар тарбияи ватандӯстӣ дар марҳилаҳои муқарраркунанда ва ташаккулдиҳанда (то озмоиш).

Диаграммаи 6. Нишондиҳандаҳои сатҳи ташаккулёфтагии ҷузъи фаъолиятӣ дар тарбияи ватандӯстӣ дар марҳилаҳои муқарраркунанда ва ташаккулдиҳанда (баъди озмоиш).

Тавре ки аз таҳлили нишондиҳандаҳои ташаккулёфтагии ҷузъи фаъолиятӣ дар тарбияи ватандӯстӣ дар марҳилаҳои муқарраркунанда ва ташаккулдиҳанда (то ва баъди озмоиш) бармеояд, сатҳи баланди ташаккулёфтагии ҷузъи фаъолиятӣ дар тарбияи ватандӯстӣ дар марҳилаи муқарраркунанда то озмоиши педагогӣ дар гурӯҳи озмоишӣ 22 наф. (36,66%), сатҳи миёна - 7 наф. (11,67%), сатҳи паст - 31 наф. (51,67%)-ро ташкил дода, дар гурӯҳи назоратӣ бошад, ин нишондиҳандаҳо, мутобикан, - 23 наф. (37,10%), 10 наф. (16,13%) ва 29 наф. (46,77%)-ро ташкил доданд.

Баъди гузаронидани барномаи таълимии “Ҷойгоҳи афкори педагогии мутафаккирони форсу тоҷики асрҳои XII-XIII дар тарбияи насли наврас” таҳлили муқоисавии маълумот дар чараёни буриши ибтидоӣ ва ниҳойи нишон дод, ки шумораи хонандагони синфҳои 10-11, ки сатҳи баландро аз рӯи нишондиҳандаи сатҳи ташаккулёфтагии ҷузъи фаъолиятӣ дар тарбияи ватандӯстӣ дар гурӯҳи озмоишӣ ба 73,33% (44 наф.) баланд шуда, дар сатҳи

миёна ин нишондиҳанда 6 наф. (10,00%), сатҳи паст - 23 (37,10%)-ро ташкил доданд.

Дар нишондиҳандаҳои сатҳи ташаккулёфтагии чузъи фаъолиятӣ дар тарбияи ватандӯстӣ дар гурӯҳи назоратӣ низ гузариши хонандагони синфҳои 10-11 ба сатҳи ташаккулёфтагии чузъи эҳсосотӣ- арзишӣ ба мушоҳида расида, вале назар ба гурӯҳи озмоишӣ камтар буда, то 28 наф. (45,16%), дар сатҳи баланд, то 11 наф. (17,74%) - сатҳи миёна ва то 23 наф. (37,10%) сатҳи пастро ташкил доданд.

Дар мавриди сатҳи нишондиҳандаҳои ташаккулёфтагии чузъи фаъолиятӣ дар тарбияи ватандӯстӣ дар марҳилаҳои муқарраркунанда ва ташаккулдиҳанда (то ва баъди озмоиш) қайд кардан лозим аст, ки сатҳи он дар хонандагони гурӯҳи озмоишӣ нисбат ба гурӯҳи назоратӣ 28,17% баландтар буд, ки аз мувофиқи мақсад будани истифодаи барномаи таълимии пешниҳодшуда далолат мекунад.

Ҳамин тариқ, таҳлили натиҷаҳои маълумоти дар ҷадвалҳо ва расмҳои овардашуда имкон медиҳанд дурустии муносибатии пешниҳодшуда тасдиқ карда шавад. Коркарди математикии натиҷаҳои бадастомада самарабахшии барномаи таълимии “Ҷойгоҳи афкори педагогии мутафаккирони форсу тоҷики асрҳои XII-XIII дар тарбияи насли наврас ”-ро барои тарбияи ватандӯстии хонандагон исбот намуд.

Таҳлили натиҷаҳои бадастомада дурустии фарзияи ибтидоии таҳқиқот ва далелнокии муқаррароти асосии назариявиро тасдиқ намуд.

ХУЛОСАИ УМУМӢ

Натиҷаҳои асосии таҳқиқот

Афкори педагогии Низомии ганҷавӣ, Фаридуддини Аттор, Убайди Зоконӣ, Амир Хусрӯи Деҳлавӣ, Ибни Туфайл, Саъдии Шерозӣ, Имом Ғазолӣ, Муҳаммад Қутбва Насриддини Тусӣ ва дигарон бо дидгоҳҳои мардумӣ ба ташаккули шахсияти солим робита дошта, дар армони тарбияи ахлоқӣ, меҳнатӣ, зеҳнӣ, ҷисмонӣ ва зебоишиносии насли ҷавон асос меёбанд.

1. Дар иртиботи мавзӯи тадқиқотӣ, бо мақсади омӯзиши назарияи таълимотӣ ва педагогии осори мутафаккирони асрҳои XII - XIII ҷиҳати муайян кардани концепсияи таълим ва тарбия бахусус дар мактаб ва оила метавон ҳамчунон хулоса кард, ки рӯйи овардан ба мақсади ниҳой дар ҳалли мушкилоти зиёди марбут ба баланд бардоштани сатҳи таълиму тарбия, инчунин савияи маърифати худшиносии инсон муфид ва пураҳамият хоҳад буд [М-1].

2. Ба ин васила дар зимни таҳқиқ ба натиҷае расидем, ки тавассути ба роҳ мондани тарзи аёният, дар асоснок кардани шаклҳо, методҳо ва усули тарбия ва таълими хонандагон, инчунин болои қор овардани пешниҳодҳо, дархостҳо оид ба истифодабарии назарияи педагогӣ, ки метавонад дар раванди таълиму тарбияи насли наврас саҳмгузор бошад, ин рисолаи таҳлилӣ ва таҳқиқии илмӣ ҳозирро манзур доштем [М-3], [М-10] .

3. Ҳамзамон қобили тазаккур аст, ки таҳлили назариявии осори осори мутафаккирони асрҳои XII - XIII, ки ба масъалаҳои педагогӣ, психологӣ равона шудаанд, ҳамчунин дар зимни мувофиқа ба мушоҳидаҳо аз таҷрибаи пешқадами ақидаҳои педагогӣ – психологӣ ва истифодаи мероси маорифпарваронаи мутафаккирони гузашта ва адабиёти ғаноманди ниёгонамон дар раванди таълим ва тарбия ва муқоиса бо таълифоти олимону донишмандон, муҳаққиқон ва файласуфони кишварҳои мухталифи олам, аз ҷумла

муҳаққиқони муосири тоҷик, аз аҳамияти махсус бархурдор мебошад [М-2], [М-4].

4. Дар ҳар маврид метавон аз Ибни Туфайл ба сифати як инсони покнажоду покгуҳар ва шахсияти нобиғаву дорои афкори пурғановати мутааллими педагогӣ бо ифтихор ном бурд ва асари ӯ “Ҳай ибни Яқзон”-ро бо афкори ахлоқии молмоли ғояҳои ватанпарваронаву башардӯстӣ, покию нафосату сафо, панду андарз ва ахлоқи ҳамида, адолату ростӣ ва ҳақиқатнигоронааш ҳамчун асари таълимоти педагогӣ пазируфт [М-5].

5. Ҳамзамон метавон афзуд, ки Ибни Туфайл ба воситаи асосии худ «Ҳай ибни Яқзон»-и хеш таърихи рӯзгори гузаштагонашро ҳамчун намунаи ибрати омӯзанда барои таълими хулку атвори насли ояндасоз ва худшинос пешниҳод кардааст, ки ҳосили ин бардошт панду андарз ва хулосаҳои тарбиявӣ буда, моро ба роҳи ростӣ ва шинохти ҳақиқати ҳастии худ ҳидоят мекунад. Ақидаҳои ӯ иборат аз дастурҳои тарбиявӣ, ҳикмату хирад, сифатҳои ахлоқии часорату мардонагӣ, номус, ғурур ва дарки маънавияти расидан ба камоли инсониро тарғиб намуда, моро бештар ба анъанаю суннатҳои тарбиявии адабиёти маорифпарваронаи Шарқ ва шинохти ирфони комил ошно мегардонанд [М-6], [М-8].

6. Омӯхтан, таҳқиқ ва дастрасӣ ба ақидаҳои таълимиву тарбиявии осори мутафаккирони асрҳои XII - XIII, ки дар илми педагогика бешак дорои аҳамияти бузурги назариявӣ амалӣ будаанд, аз ҳар ҷиҳат барои муайян кардани афкори ахлоқии онҳо дар шинохти маънавӣ ва маърифатии бани башар ва бахусус таълиму тарбияи насли наврас аҳамияти хосро соҳиб аст [М-7], [М-9] .

Аз ин рӯ, ӯ муътақид аст, ки ҳамаи фазилатҳои инсонӣ ва хирадмандии одамон аз дидану санҷишҳои ҳаёт ва аз таъсири муҳити ӯро ихотакарда вобаста

буда, ба омилҳои асосии тарбия ва инкишофи ҳаматарафаи шахсияти онҳо таъсиргузор мемонанд.

Тавсияҳо барои истифодаи амалии натиҷаҳои таҳқиқот

Аз рӯйи мушоҳидаҳо ва натиҷаҳои таҳқиқоти диссертатсионӣ мо ироаи чунин тавсияҳоро зарур шуморидем:

1. Ба омӯзиши афкори педагогии мутафаккирони форсу тоҷики асрҳои XII - XIII, ташвиқи таблиғи анъанаҳои миллӣ, ки дар асарҳои фолклорӣ, адабиёт ва таърих инъикос ёфтаанд, таваҷҷуҳи махсус зоҳир карда шавад;

2. Ҳар як омӯзгор, падару модар низ, чун муҳити пурасрор метавонанд, ки дар чараёни корҳои таълимӣ ва тарбиявӣ худ аз ганҷинаҳои бебаҳои ин асари пурмуҳтаво ва таълимии дорои ақидаҳои педагогӣ истифода баранд ва барои дар онҳо парвариш додани сифатҳои ҳамидаи инсонӣ имконият пайдо намоянд.

3. Дар ҳоли тавсия барои истифода аз бардоштҳои маънавӣ бар асоси афкори мутафаккирони асрҳои XII - XIII, ки ба масоили тарбияи ахлоқӣ ва камоли маънавии инсон бахшида шудаанд, паҳлӯҳои нокушудаи мафҳуми таълим дар шаклگیریи шахсият ва камоли инсон таваҷҷуҳ ба ҳарч дода аст, моро водор сохт, ки дар рисолаи хеш низ маҳз бар ин паҳлӯҳои марбут ба ақидаҳои педагогии онҳо таваҷҷуҳи хоса дошта бошем ва ба ин васила тавонем, ки дар он яке аз самтҳои муҳими таҳқиқот дар таърихи педагогикаи ниёгонро, ки омӯзиши онро хеле муҳим мешуморем, мавриди баҳрабардории умум қарор диҳем.

4. Бояд тазаққур дод, ки моҳияти миллӣ доштани ин осор, ки давраҳо ва қонуниятҳои иҷтимоии таълимро дар робита бо тарбия бештар дар бар мегирад ва сифатҳои ахлоқии ба камол расидани инсон, ибратомӯз будани хислатҳои

ҳамидаи он ба воситаи тарбияи некиву накӯкорӣ, инсондӯстӣ, ростиву росткорӣ, дӯстиву рафоқат, ахлоқи ҳамида ва пандҳои муфидро фароҳам намуда ва ба мақсадҳои пешқадами ҷомеаи имрӯза ва педагогикаи муосир мувофиқ мебошанд, бояд ҳамеша дар мадди назари аҳли маориф қарор дод ва аз ин сабаб аст, ки мо дар ин рисола барои омӯхтани усулҳо ва методикаи таълимии ин осори мутафаккирони асрҳои XII - XIII дар муқоиса бо ҳаммаслақони ӯ чунин тавсияро раво дидем.

5. Чунон ки аз ақидаҳои педагогии Ибни Туфайл бар меояд, назариёти ӯ бо амалияи тарбия ва роҳҳои инкишофи тадқиқотҳои илми таърихи педагогикаи ниёгонро мақсаднок ва ба хубӣ дода ва андешаву назари ҳамчун намунаи барҷастаи ба роҳ мондани таълиму тарбия дар замони муосир барои тарбияи насли наврас ва ташаккули шахсияти одамон пурра мавриди истифода қарор дод.

Вобаста ба тавсияҳои зикргардида мо тасмим гирифтем, ки нуқтаи назари хешро дар ин замина пешниҳод намоем:

а) чунин тарзи омӯзиши ҷанбаҳои таъсирбахши таълимӣ ва педагогии ин асар водор ба пешниҳоди таклифҳо низ мекунад, ки бояд насли наврасро ҳамзамон аз лиҳози тақомули рӯҳониву ҷисмонӣ ва бардоштҳои маърифативу маънавӣ мавриди тарбия гирифт, ки то фардо тавонанд намунаи ибрати умум бошанд. Ин дар заминаи хираду донишу биниши ҷаҳон, ҳамчунон аз лиҳози ҷисмонӣ низ нерӯманд бошанд ва ҳифзи адлу инсоф ва адолати иҷтимоиро низ ҳимоят карда тавонанд;

б) дар баробари омӯзиши ин асар хуб мебуд, ки наврасон ва ҷавонон бештар ба таълимоти меҳнатӣ низ фаро гирифта шаванд, зеро чунин тарзи ба роҳ мондани тарбия дар ташаккули сифатҳои ахлоқии инсон ва ҳамчунон дар мавриди касбомӯзӣ ва интиҳоби касб метавонад аҳамияти бағоят дошта бошад

ва обрӯю эътибори инсонро дар зиндагӣ баланд намуда, ўро саодатманд гардонанд;

в) Ин осори мутафаккирони асрҳои XII – XIII-ро метавон чун махзани ғаноманди ғитрии мукамал дар чараёни таълими насли наврас ба таври васеъ истифода кард ва бояд кӯшиш ба харҷ дод, ки савияи донишомӯзӣ, ҳунару зебоишносии хонанадагону донишҷӯёнро мутобиқи таълимоти онҳо аз боғчаю кӯдакистонҳо ва мактабҳо оғоз бахшида, бо услуби гузаронидани соатҳои тарбиявӣ, конференсияву шабҳои саволу ҷавоб, вохӯриҳои сӯҳбатҳо, мизҳои мудаввар роҷеъ ба ин масъала боло бардошт ва дар зехни онҳо ҳудогоҳиву худшиносӣ, адолатпешагӣ ва покию ростқавлиро парвариш намуд.

Интишороти аз рӯи мавзӯи диссертатсия

I. Мақолаҳои дар нашрияҳои илмӣ тақризшавандаи феҳристи тавсиянамудаи ҚОА назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон нашргардида:

[1-М]. Фарзонаи С. Нақши тарбияи насли наврас аз нигоҳи Абубакр Муҳаммад ибни Туфайл / Фарзонаи С. // Паёми Донишгоҳи омӯзгорӣ. – 2018. №1 (73).-С. 242-244.

[2-М]. Фарзонаи С. Нақши ҳамбастагии мафҳуми “саодат” ва “табиат” аз дидгоҳи маърифатии Муҳаммад Ибни Сино дар ташаккули ҳулки инсон / Фарзонаи С. // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. –2017, №4. - С. 256-262.

[3-М]. Фарзонаи С. Ақидаҳои тарбиявии Ибни Туфайл /Ф. Сайфиддин // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. –2016, №3/4 (214). - С. 243-248.

[4-М]. Фарзонаи С. Тарбияи инсонӣ комил дар осори Абубакр Муҳаммад ибни Туфайл / Фарзонаи С. // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. –2016, №3/6 (211). - С. 229-235.

[5-М]. Фарзонаи С. “Таълимоти ахлоқии Ибни Туфайл дар бораи саодат ва адолат”/ Фарзонаи С.// Паёми Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи А.Рӯдакӣ. - 2022, №3(28). - С.139-143.

[6-М]. Фарзонаи С. Аҳамияти педагогии афкори мутафаккирони асрҳои XII - XIII дар тарбияи насли наврас (дар мисоли асари «Ҳай ибни Яқзон»-и Ибни Туфайл / Фарзонаи С. // Паёми Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ. – 2023, №32 (32).-С. 118-119. ISSN 2616-5260.

[7-М]. Иброҳимов Г., Фарзонаи С. Масоили тарбияи маънавӣ- ахлоқӣ дар осори мутафаккирони асрҳои XII-XIII ва аҳамияти он дар тарбияи наврасон ва ҷавонон / Фарзонаи С. // Пайёми Донишгоҳи Омӯзгорӣ Тоҷикистон ба номи Садриддин Айни. – 2024, №1 (19). - С. 56-61.

[8-М]. Фарзонаи С. Ташаккули тарбияи насли наврас бо истифодаи афкори педагогии мутафаккирони форсу тоҷик (дар мисоли мутафаккирони асрҳои XII-XIII) / Фарзонаи С. // Паёми Академияи таҳсилоти Тоҷикистон. - 2024, №1, (50). – С. 152-160.

II. Мақолаҳои илмӣ дар маҷмуаи маводи конференсия ва дигар нашрияҳо бачопрасида:

[9-М]. Фарзонаи С. Баъзе андешаҳои педагогии Муҳаммад Ибни Туфайл дар ташаккулёбии шахсияти ҷавонон /Ф. Сайфиддин// Паёми Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ. - 2016, №2. - С. 197-205.

[10-М]. Фарзонаи С. Афкори ахлоқӣ-педагогии асари Ибни Туфайл «Ҳай ибни Яҳзон» ва аҳамияти он дар тарбияи насли наврас дар раванди муосири таҳсилот. Монография / Ф. Сайфиддин. – Душанбе: Матбуот, 2020. - 240 с.

[11-М]. Фарзонаи С. Омӯзгор тарбиятгари ҷомеа / Ф. Сайфиддин // Маводи конференсияи ҷумҳуриявии илмӣ-назариявӣ дар мавзӯи «Рисолати касбӣ ва миллии омӯзгор дар замони муосир». – 2022. - Кӯлоб, - С. 116 -120.

[12-М]. Фарзонаи С. Моҳият ва ҳамбастагии назарияи мутафаккирони форс-тоҷик дар муқоиса бо назарияи инсондӯстӣ ва худшиносии Ибни Туфайл. / Ф. Сайфиддин // Маводи Конференсияи ҷумҳуриявии илмӣ-назариявӣ дар мавзӯи “Омӯзиши самараноки ҷанҳои табиӣ, риёзӣ ва дақиқ-талаботи замони муосир” бахшида ба “Бистсолаи омӯзиш ва рушди ҷанҳои табиатшиносӣ, дақиқ ва риёзӣ дар соҳаи илму маориф ” эълонгардани солҳои 2020-2040 ва “Соли 2025 - Соли байналмилалӣ ҳифзи пириҳо”. – 2023. - Кӯлоб, - С. 242-248.

[13-М]. Фарзонаи С. Нақши равшаносон дар расонидани кумак ба зарардидагони офатҳои табиӣ / Ф. Сайфиддин // Маводи Конференсияи илмӣ-назариявии ҷумҳуриявӣ бахшида ба “Рӯзи умумиҷаҳонии солимии равшанӣ” дар мавзӯи Кумаки касбии психологӣ ба зарардидагону осебдидагони офатҳои табиӣ дар Тоҷикистон дар партави Паёмҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. – 2025. - Душанбе, - С. 230-236.

**КУЛЯБСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ ИМЕНИ
АБУАБДУЛЛОХ РУДАКИ**

На правах рукописи

**УДК 378:796 (575.3)
ББК 74.58 + 75.1 (русск)
Ф-13**

ФАРЗОНАИ САЙФИДДИН

**ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ ЗНАЧЕНИЕ ВЗГЛЯДОВ МЫСЛИТЕЛЕЙ XII - XIII
ВЕКОВ В ВОСПИТАНИИ МОЛОДОГО ПОКОЛЕНИЯ В
СОВРЕМЕННЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УСЛОВИЯХ**

АВТОРЕФЕРАТ

**диссертации на соискание ученой степени доктора философии PhD,
доктора по специальности 6D010301-Общая педагогика, история
педагогики и образования**

КУЛЯБ – 2025

Диссертация выполнена на кафедре педагогики Кулябского государственного университета имени Абуабдуллох Рудаки

Научный руководитель **Ибрагимов Грез** - кандидат педагогических наук, доцент кафедры педагогики Кулябского государственного университета имени Абуабдуллох Рудаки

Официальные оппоненты **Абдурахимзода Кудратулло Саид** – доктора педагогических наук, профессор кафедры педагогики и психологии Бохтарского государственного университета имени Носира Хусрава

Аюбова Манижа Зокирджоновна – кандидат педагогических наук, старший преподаватель кафедры иностранных языков Худжандского государственного университета имени академика Б. Гафурова

Ведущая организация **Таджикский государственный педагогический университет им. С. Айни**

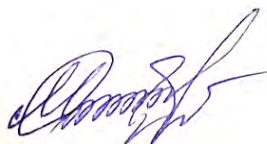
Защита диссертации состоится « 5 » августа 2025 года, в 9⁰⁰ часов в диссертационном совете 6D.KOA-077 при Академии образования Таджикистана

734024, Республика Таджикистан, г. Душанбе, ул. А. Адхамова, 11/2, bakhridin.1973@mail.ru, телефон: (+992) 904-29-22-66

С диссертацией можно ознакомиться в научной библиотеке и на сайте Академии образования Таджикистана (www.aot.tj).

Автореферат разослан « ____ » _____ 2025 года.

Ученый секретарь
диссертационного совета,
кандидат педагогических наук

Б. Мухиддинзода

ВВЕДЕНИЕ

Диссертационная работа посвящена рассмотрению педагогических идей мыслителей XII – XIII веков в воспитании подрастающего поколения в современных условиях образования.

Актуальность темы исследования. В отечественной педагогической науке значительное внимание уделяется литературному наследию, духовно-нравственным ценностям выдающихся персидско-таджикских мыслителей и традициям таджикского народа. Богатое морально-патриотическое наследие, прославляющее молодость и мужество персидско-таджикских мыслителей XII-XIII веков и национальные обычаи таджикского народа, оказывает значительное влияние на воспитание молодежи и их духовное развитие в современном обществе.

В своем Послании в Парламент Таджикистана в 2008 году, уважаемый Президент Эмомали Рахмон подчеркнул, что основой культурной политики страны является всесторонняя пропаганда истории народа, ценного культурного наследия и национальных ценностей, способствующая повышению самоидентификации и нравственности граждан, национальной гордости, чувства патриотизма каждого члена общества, укреплению национального единства и независимости нашей Родины.

На протяжении многих лет жители страны были далеки от доступа к национальным культурным ценностям, цивилизации, насчитывающей несколько тысяч лет. Благодаря обретению полной независимости образовательные методы были модернизированы, что позволило внедрять способы воспитания и обучения, опирающиеся на национальное наследие и мудрость классической литературы нашей страны.

Общество было заинтересовано образовательные идеями ученых мистиков, таких как Абуабдуллох Рудаки и Абурайхон Беруни, Аль-Фараби, Закария Рози и Абулкосим Фирдоуси, Абуали Ибн Сино и Омар Хайям, Носири Хусрав и Низоми Ганджави, Хагани Шарвани, Хаким Санои и Шейх Аттар, Абдулла Ансори и Мухаммад Газали, Мавлоно Джаллоддин Балхи и Наджмуддин Ираки, Шейх Саади и Хоссейн Воизи Кошифи, Хафиз и Джами, Сайбу Али Хамадони, Сайидо и Бедиль, Ахмади Дониш и Устод Айни и многих другие. Педагоги использовали образовательные и педагогические идеи этих мыслителей для развития сферы образования страны.

Развитие общества в любой развитой стране связано с духовным богатством истории ее предшественников, и только гордость за достижения национальной цивилизации, изучение истории, знание культуры и признание мудрых мыслителей и деятелей науки и литературы своего народа может способствовать образованию и воспитанию нового поколения и принести пользу этому поколению, его духовные идеи приводят к глубокому самосознанию.

Именно с этого момента каждая цивилизованная нация в целях развития сферы образования и духовного интеллекта своего народа, прежде всего, через развитие науки и знаний, уважение к школе, учителям, книгам и образовательным программам, привитие родительской ответственности, самосознания и признания своего места, проявляют больше внимания к себе в обществе и т.п., а прежние образовательные традиции и обычаи превращают в продукт человеческой мудрости в практику деятельности в этой области.

По данным источников в процессе образования и воспитания подрастающего поколения изучение культурных памятников наших предков имеет чрезвычайно важное и гармоничное значение.

С давних времен ученые, поэты, писатели и мыслители в своих трудах придавали большое значение воспитанию подрастающего поколения. Классическая персидско-таджикская литература оказывает глубокое влияние на развитие духовно-мистического восприятия человека и формирует его личность, отражая важнейшие духовно-культурные ценности. В рамках этой диссертации мы подробно рассматриваем вклад этих произведений и их влияние на воспитание молодежи.

Педагогические идеи таджикских мыслителей и мировоззренческие концепции, представленные в их трудах, имеют огромное значение как для учета национальных особенностей в воспитательном процессе, так и для повышения общей эффективности образовательных практик. Эти идеи необходимо учитывать при развитии современной системы образования.

Мыслители XII-XIII веков уделяли особое внимание вопросам образования и воспитания, акцентируя внимание на важности самосознания общества. В своих произведениях они опирались на традиции, обычаи и духовность своего времени, что позволяло сделать их работы доступными для широкой аудитории.

Это внимание к воспитанию подрастающего поколения также нашло отражение в официальных документах сферы образования. В частности, в обновленной версии Закона Республики Таджикистан «Об образовании» (2013 года) образовательные учреждения нацелены на формирование у молодежи любви к Родине, уважения к национальным ценностям и соблюдения традиций. Задача состоит в подготовке граждан, которые будут активно участвовать в общественной, политической и культурной жизни в условиях демократического общества, с глубокими знаниями и креативным подходом.

Педагогическое наследие таджикских мыслителей активно используется в жизни общества. Однако многие аспекты их трудов, особенно те, которые принадлежат мыслителям XII-XIII веков, остаются не до конца исследованными и не полностью раскрыты для современного поколения. Это порождает необходимость более глубокого изучения их трудов и их внедрения в современную систему образования и воспитания молодежи.

Уровень изученности тематики исследования. Прежде всего, следует отметить, что вопрос воспитания подрастающего поколения в духе национальных ценностей предков включен в Концепцию Национальной школы в Республике Таджикистан (1993 г.), Национальную концепцию образования в Республике Таджикистан (2006 г.) и другие важные документы в области образования, принятые после обретения независимости, разработанные и утвержденные Правительством Республики, которые нашли свое отражение как важнейшая задача образовательного процесса в современных условиях, направленная на приобретение национального богатства и воспитание морально развитого поколения.

В литературных произведениях С. Айни, К. Айни, А. Афсахзод, З. Ахрори, Ш. Мухторов, Т. Мирзад, М. Муллахахмадов и другие, историков Б. Гафуров, Н. Нематов, А. Мухторов, С. Шарипов и другие исследовали и анализировали педагогические идеи и теории средневековых персидско-таджикских мыслителей, таких как Низами Гянджеви, Фаридуддин Аттар, Убайд Закони, Амир Хусрви Дехлави, Ибн Туфайл, Саади Ширази, Имам Газали, Мухаммад Кутб и Насриддин Туси и других. В литературных произведениях и научных исследованиях названных ученых имеются ценные упоминания и намеки на взаимовлияние воспитания и патриотических чувств таджикского народа.

После обретения независимости в Республике Таджикистан изучение и исследование различных сторон педагогической мысли таджикского народа продолжилось в научных трудах М. Лутфуллозода, И. ЧАС. Каримова, Ф. Шарифзода, К. Кадырова, К. Ходжаев, Б. Меджидова, К. Абдурахимов, Х. Рахимзода, И. Давлатшоев, М. Раджабов, З. Сиддиков и другие нашли.

В связи с темой следует упомянуть, что в 60-х годах прошлого века использование духовного наследия предков таджикского народа было изерую в монографии таджикского учёного М.Орифи «Из истории таджикского народа». педагогические идеи таджикского народа в XVI-XVIII веках» (1962), учебник в соавторстве с Х. Авзаловым и Б. Рагимовым «История педагогики таджикского народа» (1994), научная работа Т. Атахонов, М. Лутфуллоев, Ф. Шарифов «Педагогические очерки» (2005 г.), монография М. Лутфуллоева «Возрождение аджамской педагогики» (1997 г.), А. Пахлавонов «Педагогические идеи таджикского народа в XVI и XVIII веках» (1994), К. Кодирова «История педагогических идей таджикского народа» (1998) и других были изданы и стали предметом общественного пользования и доступа к педагогам страны.

Изучение трудов мыслителей XII-XIII веков началось очень рано, и основное внимание ученых было сосредоточено на комплексном изучении трудов мыслителя, а также педагогических и психологических аспектах его теории в воспитании и обучении. молодого поколения.

Изучение произведений мыслителей XII-XIII веков началось очень рано, и основное внимание ученых было направлено на тщательное изучение трудов мыслителей и использование педагогико-психологических аспектов его теории в воспитании подрастающего поколения, но, к сожалению, в большинстве случаев мыслители этой области не достигли этой цели.

Все приведенные выше литературные анализы показывают, что педагогические идеи мыслителей XII-XIII веков не были досконально изучены в Таджикистане и за ее пределами. Этот вопрос побудил нас сделать исследовательской темой научной диссертации «Педагогическое значение идей мыслителей XII – XIII веков в воспитании подрастающего поколения в современных условиях образования» и иметь возможность следовать за другими педагогами, хоть немного, но в этом плане. Давайте внесем свой вклад в развитие таджикской педагогической науки.

Обращение к педагогическим идеям мыслителей XII-XIII веков заставляет нас полагать, что, прежде всего, в процессе образования и воспитания молодого поколения современной эпохи и расширения его духовного мира, через просветительские идеи этих мудрецов, мы можем пробудить эволюцию видения истины и самосознания.

Связь между исследованием и научными темами и проектами.

Диссертационное исследование выполнено в рамках реализации плана научно-исследовательского проекта отдела филологии Института развития образования имени Абдуррахмана Джами Академии образования на 2017-2021 годы по теме «Пути и методы формирования чувства патриотизма и самосознания обучающихся на основах духовного наследия таджикского народа» и основных положений действующей Программы патриотического воспитания и укрепления национального менталитета среди молодежи города Душанбе на 2019-2022 годы».

ОБЩАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ИССЛЕДОВАНИЯ

Целью исследования является выявление педагогических условий, которые способствовали бы эффективному использованию идей мыслителей XII-XIII веков в современных образовательных процессах.

Задача исследования: С учетом цели, объекта, предмета и гипотезы исследования были определены и сформулированы следующие исследовательские задачи:

- проанализировать уровень изученности педагогических идей персидско-таджикских мыслителей XII-XIII веков в аспекте воспитания молодежи;
- проанализировать педагогические и психологические аспекты их трудов, связанные с образованием и воспитанием молодежи;
- выявить роль просветительских и воспитательных идей ислама в формировании педагогических воззрений мыслителей XII-XIII веков;
- разработать практические рекомендации по внедрению педагогических идей этих мыслителей в современный образовательный процесс;
- организовать и провести экспериментальное исследование, направленное на улучшение учебного процесса школьников с учетом педагогического наследия персидско-таджикских мыслителей XII-XIII веков, а также провести анализ и интерпретацию его результатов;
- создать научно-методические рекомендации для преподавателей и руководителей образовательных организаций по применению педагогических идей указанных мыслителей в учебной и воспитательной работе.

Объект исследования: Научно-литературные, историко-педагогические источники XII-XIII веков, способные отразить педагогические идеи в воспитании подрастающего поколения в современных образовательных условиях.

Также мы рассматриваем работы Низами Гянджеви, Фаридуддина Аттара, Убайда Закони, Амира Хусрви Дехлави, Ибн Туфаила, Саади Ширази, Имама Газали, Мухаммада Кутба, Насриддина Туси и других.

Предмет исследования. Нравственно-педагогические мысли мыслителей XII-XIII веков и их значение в воспитании подрастающего поколения в современных условиях образования.

Гипотеза исследования. Процесс обучения и воспитания подрастающего поколения в духе национальных ценностей будет еще более эффективным и целесообразным, если:

- исследовать сущность, задачи и воспитательный потенциал педагогических идей персидско-таджикских мыслителей XII-XIII веков, а также их связь с национальными традициями в контексте современных социокультурных процессов;
- определить нравственные и развивающие аспекты педагогического наследия мыслителей XII-XIII веков как неотъемлемую часть национальной культуры;
- проанализировать влияние идей мыслителей XII-XIII веков на формирование самосознания и духовного развития молодежи, а также обосновать их значимость в современном образовательном процессе;
- исследовать педагогические условия и возможности, способствующие повышению эффективности воспитания и подготовки допризывной молодежи к исполнению воинского долга в соответствии с Конституцией и законодательством Республики Таджикистан, а также провести их экспериментальную проверку;
- разработать рекомендации по широкому применению педагогических идей мыслителей XII-XIII веков для формирования национального самосознания и чувства гордости у молодого поколения в процессе учебно-воспитательной деятельности.

Этапы исследовательской работы. Исследование проводилось в три взаимосвязанных этапа. На каждом этапе мы ставили конкретные цели и задачи для исследования и анализа и старались добиться правильного решения.

Первый этап (2015-2016 гг.). Достаточно и на основе педагогико-философского анализа определить основную цель и задачи исследования просветительских идей мыслителей XII-XIII веков.

Второй этап (2016-2019 гг.). Опираясь на педагогические идеи мыслителей XII-XIII веков, проводились исследования в Национальной библиотеке Таджикистана, Таджикский национальный университет, Таджикский государственный педагогический университет имени Садриддина Айни, Государственном институте языков Таджикистана имени С. Улугзода, Кулябском государственном университете имени Абуабдулло Рудаки, городские, областные и республиканских архивов, Национальной академий наук Таджикистана, Академии образования Таджикистана и др.

Третий этап (2019-2022 гг.). Обобщение и систематизация результатов научно-исследовательской работы, обоснование доказательств, относящихся к научно-исследовательской работе.

Методологическая основа исследования: Методологическими основами исследования являются основные понятия понимания диалектико-материалистической теории и вытекающих из них требований, комплексная теория информации и учения о национальных ценностях, их сущности и роли в обществе, педагогические, психологические и философские основы формирование самосознания и национальной идентичности человека, научные концепции в области теории и практики воспитания подрастающего поколения на основе существующих национальных традиций и обычаев, педагогическое наследие известных отечественных и зарубежных ученых, Национальная

концепция образования в Республике Таджикистан и другие нормативные документы в области образования, определяющие сущность образовательного процесса в образовательных учреждениях, принципы логического и исторического единства, системности и научности. В ходе исследования также были учтены учебники и мнения исследователей разных республик. Историография произведения основана на исторических источниках, научных исследованиях и научной и религиозной литературе.

Анализ педагогических идей мыслителей XI-XII с обсуждением объективных требований, изучением и оценкой вопросов нравственности и этики молодежи, становления и развития человеческой личности, связанных с этим и в сравнении с сегодняшней ситуацией.

Теоретические основы исследования: Теория исследования основана на трудах представителей персидской и таджикской литературы, философских, историко-педагогических, логических, психологических трудах, исследованиях отечественных и зарубежных учёных и исследователей, Конституции Республики Таджикистан «Закон Республики Таджикистан об образовании», «Национальная концепция образования в Республике Таджикистан», Национальная стратегия развития образования Республики Таджикистан до 2020 года, Закон Республики Таджикистан «Об ответственности родителей в обучении и воспитании детей», которые направлены на нравственное и духовное воспитание подрастающего поколения в современных условиях.

Источники информации исследования:

1. Древнее персидско-таджикское наследие «Авасто»;
2. «Хай ибн Якзан» Ибн Сины и труды персидско-таджикских мыслителей, написанные под его влиянием.

3. Учитель таджикских и советских востоковедов о творчестве Мансура, представителей персидско-таджикской литературы XII-XIII вв.

4. Произведения Мансура являются классикой таджикско-персидских мыслителей XII-XIII веков.

5. Работы средневековых персидско-таджикских мыслителей: Низами Гянджеви, Фаридуддина Аттара, Убайда Закони, Амира Хусрви Дехлави, Ибн Туфаила, Саади Ширази, Имама Газали, Мухаммада Кутба и Насриддина Туси.

Фундаментальные работы отечественных исследователей: М. А. Орифи, И. О. Обидова, Х.С. Афзалова, Х. Рагимова, Б. Рагимова, А.П. Пахлаванова, М. Лутфуллозода, К.Б. Кадырова, Ф. Шарифзода, И.Х. Каримовой, Х.Х. Тиллашева, З. Раджабова, Б. Меджидова, М.Б. Каримзода и другие.

6. Законы, Постановления Правительства Республики Таджикистан, концепции, стратегии и государственные программы, нормативные правовые акты в области образования и т.п.

Эмпирическая база исследования: Изучение, анализ, сравнение и исследование нравственно-педагогических произведений представителей персидско-таджикского мира является важным вопросом, имеющим глубокие исторические и философские основы. В соответствии с целью исследования оно вводится с педагогической, психологической, логико-философской точки зрения, изучение просветительских и нравственно-духовных мыслей мыслителей XII-XIII веков рассматривается с точки зрения взгляд на современную науку, и ее реализация осуществляется посредством эмпирических методов: тестирование, обсуждение., беседа, сравнение, анализ, анализ, оценка, вопросы и ответы, мы рассмотрели полевые испытания.

Опытно-экспериментальная база исследования. Экспериментальная работа проводилась в средних общеобразовательных учреждениях республики.

В педагогическом эксперименте были задействованы две группы (экспериментальная и контрольная) учащихся 10-11 классов общеобразовательных учреждений республики общей численностью 1122 человека. Также в ходе опроса 300 студентов Института физического воспитания Таджикистана имени С. Рахимова.

Поскольку диссертация планировалась на основе перспектив научно-исследовательских работ кафедры педагогики КГУ имени Абуабдуллох Рудаки, то и исследовательской базой является также это высшее учреждение. В то же время связи исследователя с другими высшими учреждениями страны: Таджикский национальный университет, Таджикский государственный педагогический университет имени Садриддина Айни. Кроме того, Бохтарский государственный университет имени Носира Хусрава является постоянным и также может рассматриваться как научно-исследовательская база.

Научная новизна исследования: Впервые в рамках комплексного исследования:

- разработан инновационный подход к формированию патриотических убеждений, чувств и взглядов учащихся, основанный на педагогических идеях персидско-таджикских мыслителей XII-XIII веков. Это способствовало укреплению национального самосознания, морально-патриотических ценностей, а также осознанному развитию у старшеклассников любви к Родине и готовности ее защищать;

- выполнен детальный анализ педагогических концепций мыслителей XII-XIII веков, касающихся воспитания и образования молодого поколения;

- определены эффективные педагогические условия, которые способствуют развитию патриотизма и гражданской ответственности учащихся

посредством использования идей персидско-таджикских мыслителей XII-XIII веков;

- выявлены личностные качества, выделенные мыслителями XII-XIII веков, оказывающие позитивное влияние на формирование и развитие личности учащихся;

- определены ключевые аспекты взаимодействия между студентами и преподавателями, направленные на интеграцию педагогического наследия мыслителей XII-XIII веков в учебно-воспитательный процесс;

- научно обоснована необходимость применения нравственно-воспитательных идей мыслителей XII-XIII веков в образовательной практике общеобразовательных учреждений страны.

Положения, выносимые на защиту:

1. Привлечение педагогов и психологов к изучению и внедрению морально-этических идей мыслителей XII-XIII веков в образовательную практику.

2. Использование нравственно-духовных и гуманистических концепций мыслителей XII-XIII веков при преподавании педагогических дисциплин в учебных заведениях различных уровней.

3. Организация патриотического воспитания учащихся в общеобразовательных учреждениях должна основываться на сочетании мирового педагогического опыта, традиций советской школы и достижений периода независимости. При этом особое внимание следует уделить применению педагогических идей персидско-таджикских мыслителей XII-XIII веков для формирования у учащихся патриотических чувств и национального самосознания.

4. Влияние идей мыслителей XII-XIII веков на развитие нравственного, духовного, культурного и национального воспитания подрастающего поколения.

Теоретическая значимость исследования заключается в том, что оно предоставляет возможность для постоянного и глубокого изучения педагогических идей великих персидско-таджикских мыслителей в любое время.

Практическая значимость исследования заключается в разработке и внедрении технологии использования педагогических ценностей произведений персидско-таджикских мыслителей XII-XIII веков в процессе воспитания и обучения в учебных заведениях, а также в совершенствовании образовательной системы, стандартов, программ, методических рекомендаций и учебников. Предложения и рекомендации по применению этических и традиционных идей этих произведений помогут восполнить существующие пробелы и раскрыть потенциал использования этих ценностей в современном образовательном и воспитательном процессе.

Уровень достоверности результатов исследования. При противоречивости теоретических положений, формирование которых основано на анализе педагогических идей различных исследователей, совместимости методов исследования с заявленными целями, многогранности и преемственности. исследования проводятся на теоретическом и практическом уровнях, обеспечивается одобрение полученных результатов.

Соответствие диссертации паспорту научной специальности: Тема научной диссертации соответствует предмету и содержанию следующих пунктов паспорта специальности 6D010301 - Общая педагогика, история педагогики и образования, в том числе: к *разделу 1* - Методология

педагогических исследований (аспекты исследований в области развития и укрепления педагогической науки, их связность и теоретическое применение, методы педагогического исследования), к *разделу 2* - Национальная концепция образования (уровень и качество образования и технологии его реализации, инновационные процессы в образовании подрастающего поколения), к *разделу 3* – «Педагогическая антропология» (системы/условия/развития личности в процессе образования, воспитания, образования;), к *разделу 4* – «Теория и концепция воспитания» (законы, принципы воспитания детей в разные периоды их развития; виды и модели воспитания, области их использования).

Вклад соискателя на основе результатов изучения и анализа научных, историко-педагогических и философских источников, необходимости и важности темы исследования, уровня изученности тема, теоретические и методологические основы исследования, средства и методы исследования, нововведения и научная значимость исследования, цель, задачи, гипотеза, объект и предмет определили тему научной работы.

Работа отражается в процессе учебной работы, семинаров, научных конференций, подведении итогов и подготовке диссертаций. Утверждение результатов исследования путем публикации статей о результатах исследования и опубликования их в научно-педагогических изданиях, непосредственное участие и выступления на научно-практических и научно-теоретических конференциях среди преподавателей общеобразовательных учреждений и студентов курсов повышения квалификации, преподавателей языка и литературы кафедры таджикского языка, кафедры педагогики и психологии Кулябского государственного университета имени Абуабдуллох Рудаки.

Апрабация и внедрение результатов исследования. Результаты научной диссертации докладывались на кафедре педагогики университета, научных семинаров, общих конференций университета, республиканских конференций «Учитель – воспитатель общества. На республиканской конференции, посвященной 80-летию Ибрагимова Греза, обсуждалась 116 страница издания.

В процессе исследования автором опубликовано 13 научных статей, 8 из которых опубликованы в рецензируемых журналах ВАК при Президенте Республики Таджикистан.

Проверка результатов научных исследований путем написания статей по результатам исследований и публикации их в научно-педагогических журналах, непосредственного участия и докладов в научно-практических и научно-теоретических конференциях с участием преподавателей общеобразовательных учреждений среднего образования и слушателей курсов повышения квалификации, преподавателей кафедр языка и таджикской литературы, педагогики и психологии Кулябского государственного университета имени Абуабдуллох Рудаки.

Объем и структура диссертационного исследования состоит из введения, 2 глав, 6 параграфов, заключения, рекомендаций и списка литературы. Содержание исследования отражено на 176 страницах компьютерного набора, а список использованной литературы состоит из 151 наименований. Текст работы содержит в себе 3 таблиц, 6 рисунков и диаграмм.

ОСНОВНАЯ ЧАСТЬ ДИССЕРТАЦИИ

Первая глава диссертации – «Вопросы образования и воспитания молодежи в наследии персидско-таджикских мыслителей XII-XIII веков»

включает три раздела: «Духовно-нравственное воспитание в произведениях мыслителей XII-XIII веков и его роль в формировании личности подростков и молодежи»; «Ключевые источники педагогического наследия и образовательные принципы персидско-таджикских мыслителей» и «Суть и взаимосвязь теорий персидско-таджикских мыслителей в контексте теории гуманизма и самопознания».

Первый подраздел первой главы озаглавлен «Духовно-нравственное воспитание в произведениях мыслителей XII-XIII веков и его роль в формировании личности подростков и молодежи».

Педагогическое наследие персидско-таджикских мыслителей XII-XIII веков сыграло важную роль в формировании мировой педагогической мысли. Однако их идеи долгое время оставались малоизвестными, особенно до того, как страны бывшего Советского Союза получили независимость. Только в последние годы наблюдается возрождение интереса к этому ценному наследию в области педагогики.

Средневековый период в истории человечества богат произведениями персидско-таджикских мыслителей и ученых, чьи идеи стали известны на мировом уровне. Среди них такие выдающиеся ученые и педагоги, как Закария Рози, Абунаsr Фараби, Ал-Хоразми, Абуали Ибн Сино, Абурайхан Беруни, Хаким Санои, Низом Ганджави, Фаридуддини Аттор, Джалолиддини Руми, Абухамид Газали, Саади Шерози, Абдуррахмон Джоми и другие. В их трудах нашли отражение идеи ведущих ученых как Востока, так и Запада, а также были разработаны основные принципы науки о воспитании – педагогики [2].

Сегодня внимание уделяется возрождению педагогических идей персидско-таджикских мыслителей XII-XIII веков. В последние десятилетия актуализируются вопросы педагогической мысли и традиций таджикского

народа, которые связаны с глубокими историческими корнями таджикского народа, характерными особенностями богатой народной культуры и педагогического наследия, оставленного таджиками в истории цивилизации, привлекли широкое внимание учёных – педагогов, психологов, историков, политологов.

Второй подраздел первой главы озаглавлен «Ключевые источники педагогического наследия и образовательные принципы персидско-таджикских мыслителей».

Ибн Сина – один из тех мыслителей, который в своем труде «Хай ибн Якзан» основывал теорию своего учения на основе мистических тенденций, на основе показа характера чистоты и целомудрия, а также смирения и добродушия человечества, всегда превращающего к справедливости Божией, и этот порядок есть суть доверия. Он считает, что самосознательный и богобоязненный человек должен быть истинным наставником, чтобы на этом пути достичь совершенства.

Согласно учению Ибн Сины, человек, независимо от социальных традиций, может достичь вершин познания посредством глубокого понимания с помощью божественного откровения. Как следует из его идей, только дух является сущностью Истины, а органы — средством.

Он высказывал свое мнение о единстве всего человеческого рода, уподоблял вселенную и вселенную живому существу, а согласно его мистической теории, причиной всего существования является сверхъестественная сила, то есть Бог, который охраняет и движет миром. Вселенная. Этим источником действия является не тело и не способности тела, а творец мира. Однако среди всех форм его творения выделяется человек,

обладающий умом и интеллектом и думающий о своих знаниях, понимающий свой разум и верящий в его бессмертие [6].

Принимая во внимание важность науки и образования, Президент Республики Таджикистан Эмомали Рахмон назвал сферу науки и образования «главным фактором укрепления государства и спасения нации». Назвав образование главным фактором укрепления государства и спасения нации, глава государства, исходя из этой философии жизни, решил, что только образованные, сознающие себя люди, обладающие нравственностью и высокой духовностью, могут защитить национальную идентичность и культурно-нравственные ценности своего народа, а значит, и место определяют особенности нации на мировой арене [144, с. 96].

В данном заявлении Президент страны рассматривает «образование» и «воспитание» как два самостоятельных процесса. Хотя эти два понятия тесно связаны и действуют одновременно, они представляют собой различные явления.

Термин «преподавание» в словарном смысле означает процесс обучения, при котором акцент сделан на передаче знаний различными методами и подходами.

Термин «преподавание», происходящий от слова «наука», обозначает процесс передачи знаний и информации от учителя к ученику, от книг к читателю, а в более широком смысле — от одного человека к другому. В таком понимании образование, ограниченное лишь передачей знаний, является узким. Однако образование охватывает гораздо более широкую область, включающую все таланты, способности и аспекты человеческой жизни, а также любые действия, направленные на развитие нравственности и улучшение поведения.

Образование охватывает различные сферы, такие как умственное, культурное, религиозное воспитание и другие, но среди них нравственное воспитание занимает особое место в формировании личности. Поэтому воспитание, прежде всего, связано с этическими принципами, которые являются основой для обеспечения справедливости в человеческих отношениях [1].

Педагогические и социальные идеи Ибн Сины, как видно из его всеобъемлющего труда, в большей степени ориентированы на справедливость, создавая в нем образ справедливого и разумного царя, как у воображаемых царей Низами Гянджеви, Абдур Рахмана Джамии и другие классики таджикской и персидской литературы, является мнимым.

Третий подраздел первой главы посвящен теме «Суть и взаимосвязь теорий персидско-таджикских мыслителей в контексте теории гуманизма и самопознания».

Одним из правильных, устойчивых и надежных способов нравственного воспитания граждан является изучение наследия предков, особенно ярких страниц его истории и цивилизации. Одним из правильных, устойчивых и надежных способов нравственного воспитания граждан является изучение наследия предков, особенно ярких страниц его истории и цивилизации. Вот почему: «Для создания здоровой нравственной среды необходимо, чтобы подрастающее поколение знало историю, литературу и древнюю философию своего народа...» [143, с.17]. - Президент Республики Таджикистан, Лидер нации Эмомали Рахмон подчеркнул будущее поколение страны.

Испокон веков роль образования была важной и гармоничной для развития самосознания и формирования личности человеческого общества. Потому что человечество могло только направить своих детей и близких на

путь истины и самопознания и достичь личного совершенства, изучая просветительские идеи своих предков.

Одним из самых известных мыслителей нашей прошлой цивилизации, как уже говорилось выше, является Ибн Сина. Содержание и содержание его литературных произведений включают различные интеллектуальные и просветительские аспекты и в основном состоят из вопросов мира, дружбы, мудрости и т. д. Также ядром и сутью этих произведений и их центральной идеей являются вопросы нравственности, воспитания личности, единства и единства, патриотизма и справедливости, самосознания и патриотизма, а также мужества и настойчивости.

Вторая глава диссертации — «Анализ состояния образования и воспитания молодежи и подростков, а также опытно-экспериментальная работа по его совершенствованию с учетом педагогических идей персидско-таджикских мыслителей XII-XIII веков» охватывает вопросы духовно-нравственного воспитания молодежи и подростков. В этой части работы исследуется влияние педагогических идей персидско-таджикских мыслителей XII-XIII веков на процесс воспитания подрастающего поколения, а также представлена опытно-экспериментальная работа по совершенствованию образовательного процесса [15].

Первый подраздел второй главы называется «Технология использования этики персидско-таджикских мыслителей в современном процессе образования и воспитания подрастающего поколения».

Все люди мира знают и ценят Ибн Сину как великого философа и писателя Востока.

Философия Машшай отличалась от других школ, течений и направлений средневековой персидско-таджикской философии тем, что имела прежде всего

светско-научный аспект. Чтобы определить позицию философов, прежде всего «Мас» и вообще большинства других течений Востока, необходимо посмотреть на религию, особенно на религию ислама, поскольку культурная среда, в которой они жили в религиозной среде.

Низами выступал против расточительства, призывал людей к хорошему характеру, трудолюбию, дружбе и считал верность лучшим явлением нравственного характера человека:

Что является семенем литературы? -Верность!

Что такое право быть верным? -Заботиться!

Саади также красноречиво заявил, что: «Искусство — это растущее состояние, и если художник выпадает из этого состояния, не волнуйтесь, потому что искусство само по себе является состоянием: куда бы оно ни пошло, оно будет оценено по достоинству и сядет на трон, а неквалифицированным придется потерпеть лишения» [41, с. 42].

Саади считал щедрость лучшей нравственной характеристикой человека и считал это качество предметом гордости человечества. Он рассматривал человечество как целостный организм, а человечество как отдельные его части. По его словам, если одна часть человека испытывает боль, другие его части тоже теряют покой. Поэтому человечество мира должно заботиться и поддерживать друг друга. Как он говорит:

Банй-одам аъзои як пайкаранд,

Ки дар офариниш зи як ҷавҳаранд.

Дети Адамовы - пальцам сродни,

Из колыбели единой они.

Второй подраздел второй главы называется «Мнения персидско-таджикских мыслителей о счастье и справедливости».

Элемент Кайковуса — один из тех философов, которые, наряду с постановкой вопросов гуманности, патриотизма, добра, научного образования, профессионального образования, правды, патриотизма и т. д., придают большое значение этим просветительским и воспитательным явлениям как нравственной характеристике совершенного человека, в частности «Хай ибн Якзон» описал себя [11].

Как и другие ученые, суфии и просвещенные личности своего времени, он уделял особое внимание вопросам счастья и процветания человечества, которые могут быть достигнуты через справедливость. По его мнению, справедливость непременно возникает через духовно-нравственное воспитание людей, и он рассматривал различные аспекты этого процесса как важные ценности. В своих трудах он анализировал и исследовал универсальность этих понятий.

Безусловно, счастье связано с человеческим благополучием, которое является результатом усилий человека и воспитания его внутреннего мира и характера. Например, Низами Ганджави в форме советов подросткам и молодежи сказал о человеческом счастье следующее:

*Насиҳат гӯи кун ҷоно, ки аз ҷон дӯсттар доранд,
Ҷавонони саодатманд панди пири доноро.*

*Душа! Назиданиям откройся, ведь счастливым юнцам,
Советы старцев мудрых важны как жаждущему вода.*

Человеческое счастье может быть воспитательным и поучительным для социальной среды, что соответствует воспитанию человека к достижению своего совершенства и поиску своего места в обществе, особенно в его сосуществовании и помощи другим. Вот как описывает человеческое счастье Амир Хусрави Дехлави:

*Касе, ки ёри вафодору меҳрубон дорад,
Саодати абаду умри ҷовидон дорад.
Тот, у кого есть верный и добрый друг,
В нем вечное счастье и вечная жизнь.*

Другая тема — описание справедливости и честности, которое может представлять собой раскрытие справедливых действий и взглядов людей на справедливость. Человеческое образование всегда подлежит изучению и получению удовольствия, и этот вопрос стал одной из центральных тем познания и образования в таджикской и персидской литературе. Описывая праведные поступки человека, которые могут сделать путь человека к вершинам его желаний гладким и беспрепятственным, Абдул Кадир Бедил сказал:

*Табъат ояд ба адлқирдорӣ,
То расад оламе ба ҳамворӣ.
Природа склонна к справедливости,
Пока мир не станет плоским.*

Третий подраздел второй главы называется «Оценка и анализ результатов экспериментальной работы по совершенствованию образовательного процесса для подрастающего поколения».

В рамках исследования для оценки восприятия педагогических идей персидско-таджикских мыслителей XII-XIII веков в воспитании молодежи в современных образовательных учреждениях был проведен педагогический эксперимент, который включал несколько этапов:

1. Констатирующий этап включал разработку концепцию исследования, программы тестирования, план работы, а также обследование учащихся общеобразовательных учреждений. В процессе методических и научных публикаций, а также диссертационных исследований, посвященных педагогическим идеям персидско-таджикских мыслителей XII-XIII веков в воспитании подрастающего поколения, был проведен анализ анкет, касающихся образовательного восприятия и гражданского долга в учреждениях общего среднего образования [3].

2. На формирующем этапе был разработан и внедрен проект образовательной программы «Педагогические концепции персидско-таджикских мыслителей XII-XIII веков в процессе воспитания молодежи», который реализовывался непосредственно в учебных классах. В рамках этого проекта были организованы следующие мероприятия: учащимся были предложены проблемные задания, а также были разработаны дополнительные материалы, посвященные исследованию педагогических идей этих мыслителей в контексте воспитания молодежи. Также проведен анализ эффективности воспитательного процесса, с фокусом на развитие личных качеств учащихся через применение педагогических идей персидско-таджикских мыслителей XII-XIII веков.

3. На этапе регулирования были проведены операции, аналогичные предыдущему этапу, с учетом измененных целей и задач, а также числовых показателей, полученных в ходе предыдущей работы.

Основной целью заключительного этапа было проведение анализа данных и результатов, полученных по показателям студентов экспериментальной группы. Для оценки педагогического воздействия в ходе эксперимента были зафиксированы значительные положительные изменения в воспитании молодежи среди учащихся общеобразовательных учреждений, а также в контрольной группе за тот же период времени. С целью определения изменений в формировании патриотических чувств и убеждений в обеих группах проводился анализ их познавательных способностей.

Изменения в познавательном, эмоционально-ценностном и деятельностном компонентах воспитания, а также результаты обследования патриотических чувств и воспитания молодежи на контрольном этапе педагогического эксперимента в обеих группах представлены в таблицах 1, 2 и 3.

Задачи на контрольном этапе педагогического эксперимента заключались в следующем:

- выявить и изучить различия по изучаемым показателям, возникшие в обеих группах на контрольном этапе эксперимента;

Таблица 1. Уровень сформированности познавательного компонента воспитания патриотизма на становящем и формирующем этапах (до и после тестирования)

Группы	всего	высокий				средний				низкий			
		До теста		После теста		До теста		После теста		До теста		После теста	
		чел.	%	чел.	%	чел.	%	чел.	%	чел.	%	чел.	%
Эксп. гр.	60	21	35,00	45	75,00	8	13,33	4	06,66	31	51,67	11	18,34
Контр.гр	62	22	35,48	29	46,78	10	16,13	8	12,90	30	48,39	25	40,32

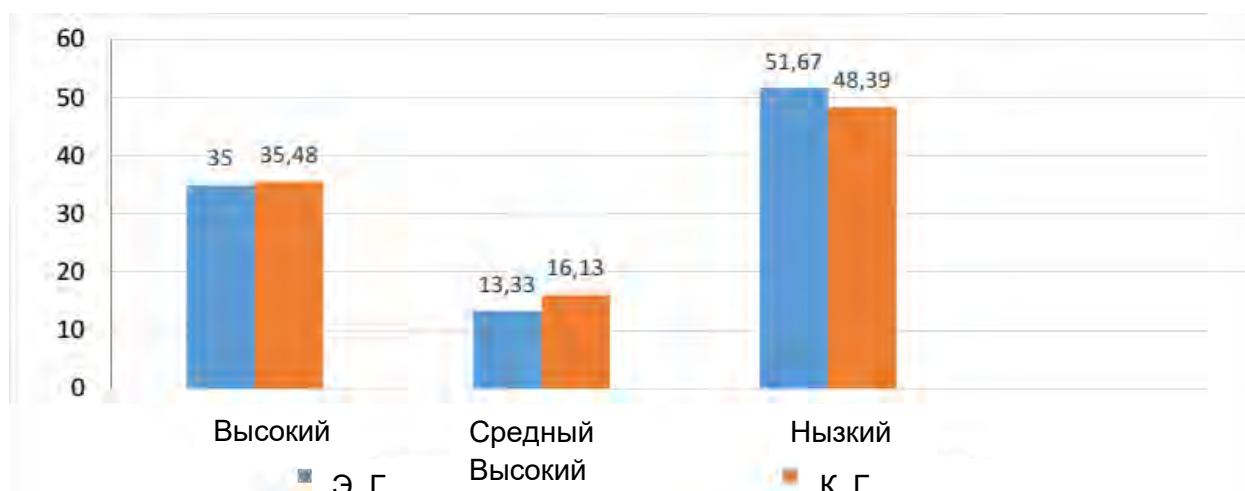

Диаграмма 1. Показатели уровня сформированности когнитивного компонента в воспитании патриотизма на становящем и формирующем этапах (до тестирования)

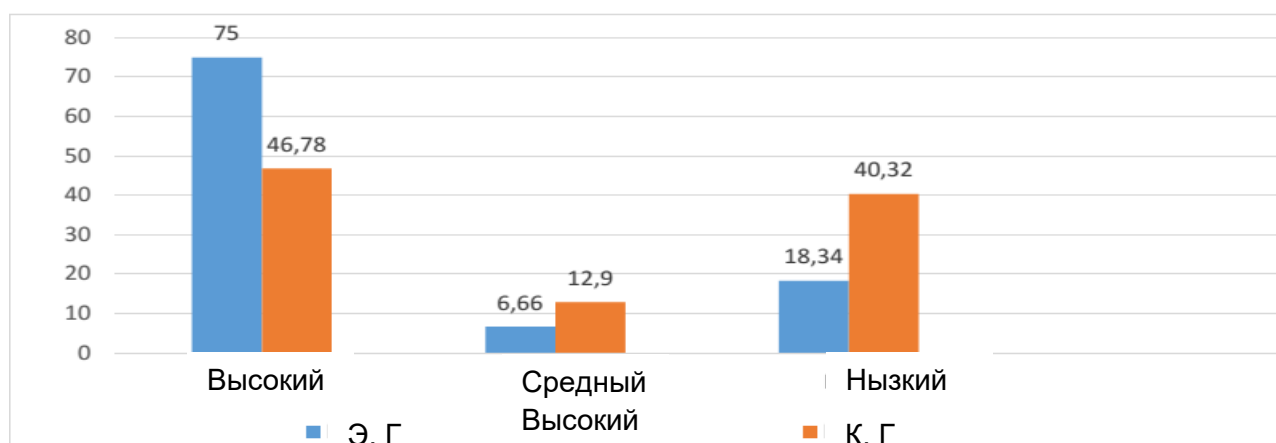

Диаграмма 2. Показатели уровня сформированности когнитивного компонента в воспитании патриотизма на констатирующей и формирующей этапах (после тестирования)

Таким образом, результаты сравнительного анализа данных в данной области экспериментальной работы демонстрируют, что студенты проявляют большой интерес к педагогическим идеям персидско-таджикских мыслителей XII-XIII веков, особенно в контексте воспитания подрастающего поколения. Существенное улучшение показателей формирования познавательного компонента наблюдается при глубоком и всестороннем знакомстве учащихся с произведениями этих мыслителей, а также с традициями и фольклором

таджикского народа, где акцентируется внимание на таких ценностях, как любовь к Родине, верность своему народу и нации, а также чувство гражданского долга, выражающееся в защите Родины и народа.

Таблица 2. Уровень развития эмоционально-ценностного аспекта патриотического воспитания на начальной и заключительной стадиях (до и после тестирования).

Группы	всего	высокий				средний				низкий			
		До теста		После теста		До теста		После теста		До теста		После теста	
		чел.	%	чел.	%	чел.	%	чел.	%	чел.	%	чел.	%
Эксп. гр.	60	24	40,00	45	75,00	10	16,66	4	06,67	32	53,34	11	18,33
Контр.гр	62	25	40,32	31	50,00	10	16,13	9	14,51	27	43,55	22	35,49

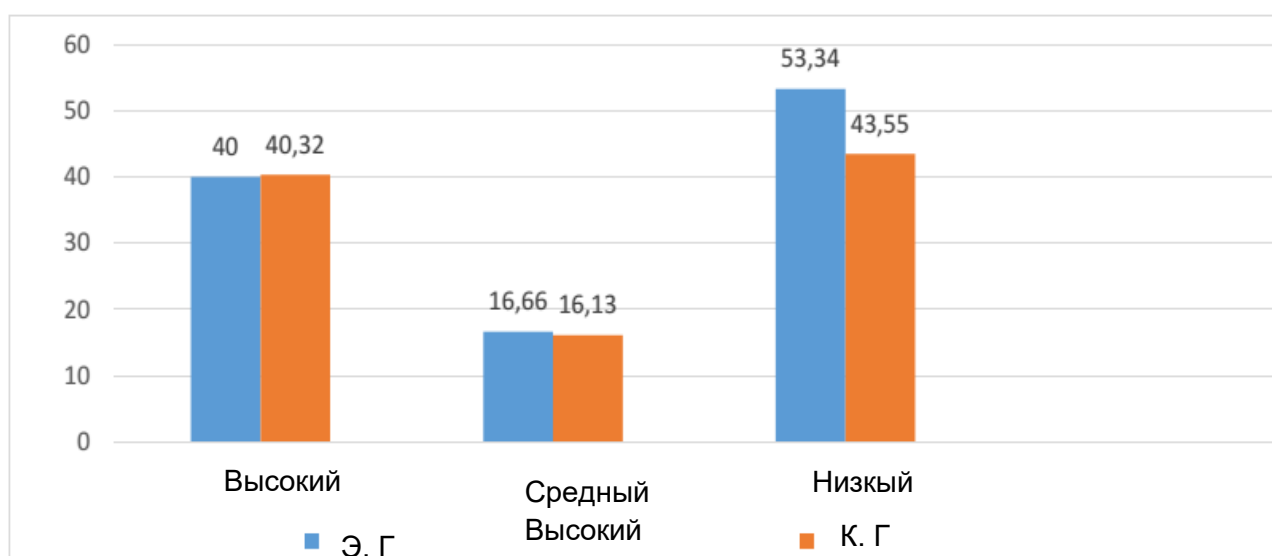

Диаграмма 3. Показатели уровня сформированности эмоционально-ценностного компонента в воспитании патриотизма на этапах становления и формирующий (до тестирования)

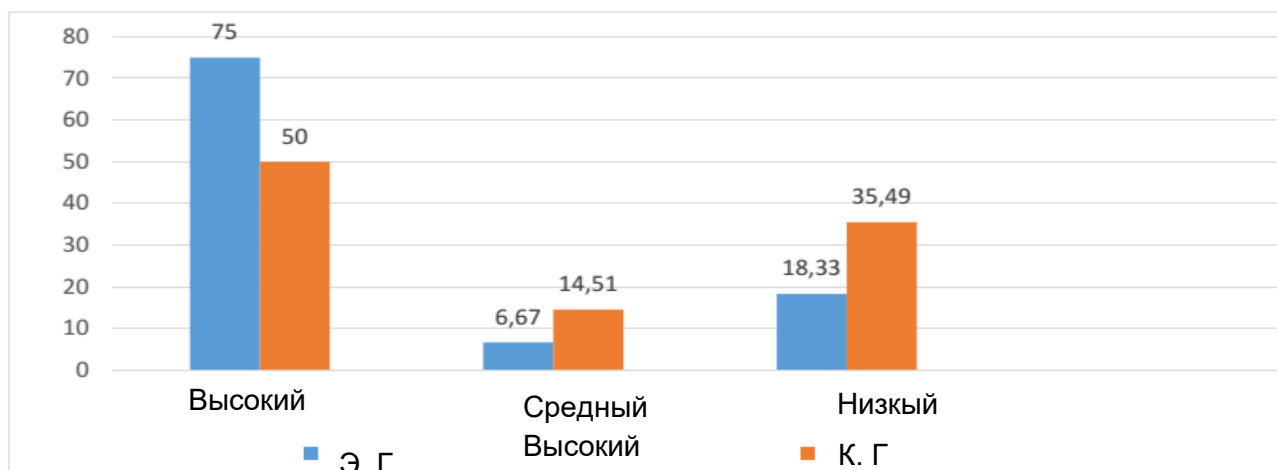
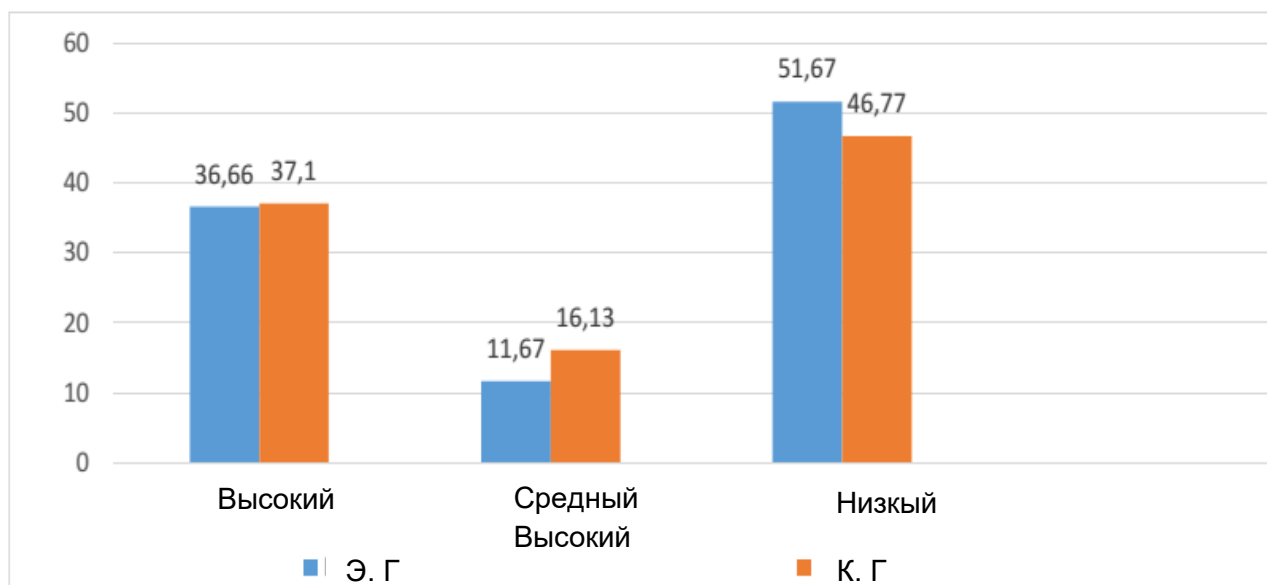

Диаграмма 4. Показатели уровня сформированности эмоционально-ценностного компонента в воспитании патриотизма на формирующем и этапе (после тестирования).

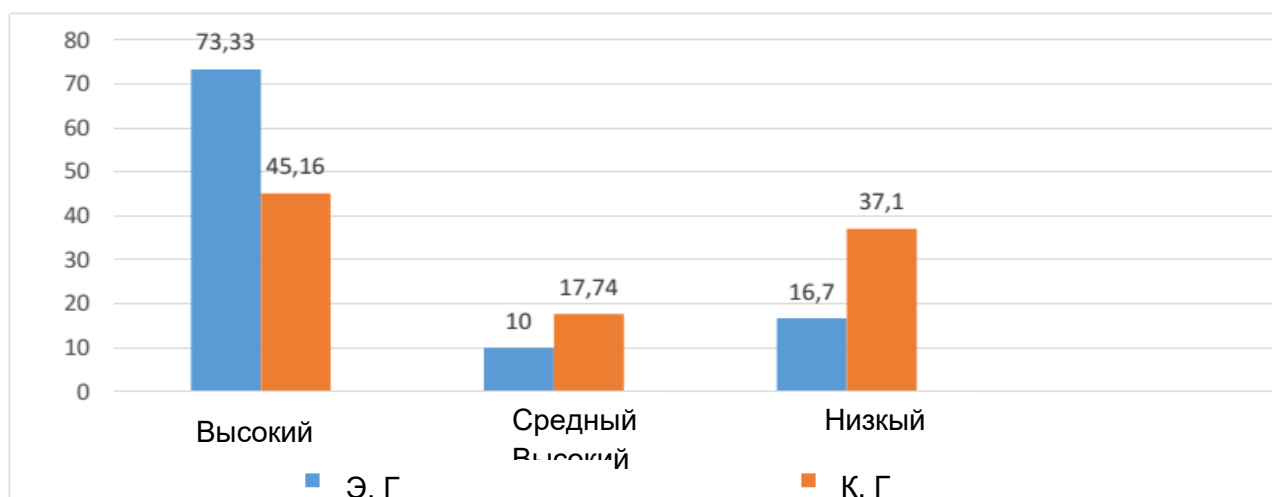
По третьему показателю — уровню развития активного компонента патриотического воспитания на различных этапах, результаты эксперимента (до и после тестирования) демонстрируют следующие данные, которые представлены в таблице 8 и проиллюстрированы на рисунках 9 и 10.

Таблица 3. Уровень сформированности деятельностного компонента в воспитании патриотизма на корректирующей и формирующей этапах (до и после тестирования)

Группы	всего	высокий				средний				низкий			
		До теста		После теста		До теста		После теста		До теста		После теста	
		чел.	%	чел.	%	чел.	%	чел.	%	чел.	%	чел.	%
Эксп.гр.	60	22	36,66	44	73,33	7	11,67	6	10,00	31	51,67	10	16,7
Контр.гр.	62	23	37,10	28	45,16	10	16,13	11	17,74	29	46,77	23	37,10

**Диаграмма 5. Показатели уровня сформированности
деятельностного компонента в воспитании патриотизма на корректурирууши
и формирующем этапах (до тестирования).**

**Диаграмма 6. Показатели уровня сформированности
деятельностного компонента в воспитании патриотизма на этапах и
корректирууши формирования (после тестирования).**

Анализ формирования деятельностного компонента в воспитании патриотизма на разных этапах показал, что в контрольной группе учащиеся 10-11 классов достигли значительного повышения уровня эмоционально-ценностного компонента.

В экспериментальной группе процесс изменений был менее выражен. Из 28 учеников (45,16%) достигли среднего уровня, 11 учеников (17,74%) — высокого уровня, а 23 учащихся (37,10%) остались на низком уровне.

Эти результаты подтвердили правильность исходной гипотезы и обоснованность основных теоретических положений исследования.

ОБЩЕЕ ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Основные результаты исследования

Изучение теоретических и методических источников по теме исследования, а также анализ педагогического опыта и результатов экспериментальной работы, направленных на формирование чувств, убеждений и гражданского долга у учащихся с использованием педагогических идей персидско-таджикских мыслителей XII-XIII веков, позволили сделать следующие **выводы**:

1. Это понятие было ключевым в моральных учениях выдающихся мыслителей своего времени и может оказать значительное влияние в современной эпохе, включая учебные кружки школ и образовательных учреждений. Новый подход требует тщательного изучения и внедрения в практику [А-1].

2. Педагогические идеи Низами Гянджеви, Фаридуддина Атгара, Убайда Закони, Амира Хусрви Дехлави, Ибн Туфайла, Саади Ширази, Имама Газали, Мухаммада Кутбвы Насриддина Туси и других тесно связаны с современными подходами к формированию здоровой личности, ориентированной на нравственное, трудовое, интеллектуальное и физическое воспитание, а также на развитие эстетических ценностей у молодого поколения [А-3], [А-10].

3. В патриотизме Убайда Закони, описывающих героев, патриотизм,

мудрость, спортивные сцены; большое внимание уделено дебатам героев, которые, несомненно, имеют высокое значение в воспитании патриотизма. Другими словами, речь идет о персонажах, достигших пика зрелости как физически, так и морально. Герои прославились своей храбростью и подвигами, чувством патриотизма и готовностью защищать свои границы и Родину [А-2], [А-4].

4. Применительно к теме исследования, с целью изучения учебно-педагогической теории произведений мыслителей XII - XIII веков, с целью определения концепции воспитания и, особенно в школе и семье, можно сделать вывод, что достижение конечной цели в решении многих взаимосвязанных и высоких задач, повышающих уровень образования и обучения, а также уровень самосознания человека, будет полезным и важным [А-5].

5. Необходимо определить исторические, политические, социальные, экономические и культурные факторы, которые способствовали формированию и развитию педагогических идей мыслителей XII-XIII веков, а также провести их сравнение с произведениями других мыслителей, относящимися к воспитанию и обучению, особенно молодежи. Это позволит понять, каким образом эти идеи могут повлиять на развитие современной педагогической теории. Таким образом, в ходе исследования мы достигли результата, разработав метод наглядности, обосновав формы и методы обучения студентов, а также предложив рекомендации по внедрению педагогической теории, которая может быть применена в образовательном процессе.

Молодежь вносит существенный вклад в развитие общества, и эта диссертация, как аналитическое исследование, является примером такого вклада. Признавая это, мы фокусируемся на изучении педагогических идей,

разработанных мыслителями XII-XIII веков, и их воздействии на современное образование [А-6], [А-8].

6. Стоит подчеркнуть, что анализ произведений философов и педагогов того времени в значительной степени перекликается с современными подходами в области педагогики и психологии. Их идеи о воспитании и самосознании подтверждают важность наследия, оставленного предшествующими поколениями, и его актуальность в современной педагогической практике. Эти идеи, касающиеся развития личности, неизменно влияют на воспитание и формирование новых поколений, подчеркивая значимость опыта жизни и влияния окружающего мира на личность [А-7], [А-9].

Рекомендации по практическому использованию результатов исследования:

Основываясь на результатах нашего исследования, мы предлагаем следующие практические рекомендации:

1. **Каждый педагог и родитель** могут использовать идеи, изложенные в исследованиях мыслителей XII-XIII веков, в своей учебной и воспитательной деятельности. Эти идеи помогут воспитать лучшие качества у подрастающего поколения, сделав их более осознанными и ответственными.

2. Чтобы обучение было максимально эффективным, необходимо создать **педагогическую среду**, опирающуюся на идеи таджикских мыслителей того времени. Это будет способствовать не только формированию патриотизма, но и подготовит молодежь к защите своей Родины.

4. Во время применения **духовных концепций**, предложенных мыслителями прошлого, стоит обратить внимание на те аспекты, которые в

полной мере ещё не раскрыты. Эти моменты имеют большое значение для будущего воспитания, поэтому важно продолжить изучение этих идей, чтобы они могли быть использованы в современном образовательном процессе.

5. **Разнообразие форм обучения** будет способствовать активизации познавательной активности учащихся. Для этого можно использовать лекции, беседы, сравнение различных подходов, а также выездные занятия и студенческие обсуждения. Эти методы сделают учебный процесс более интересным и углубят понимание материала.

6. Это исследование имеет значительное **национальное значение** и раскрывает такие важные моральные качества, как честность, доброта, человечность и патриотизм. Эти качества должны быть основой для воспитания в образовательных учреждениях, поскольку они способствуют воспитанию высоких нравственных стандартов в обществе.

7. Как показано в исследованиях, **этические нормы** и жизненные принципы имеют ключевое значение для формирования зрелой личности, как среди молодежи, так и среди взрослых. Это регулирует их поведение и служит важным фактором воспитания:

а) Важно отметить, что **мудрость и знания**, а также способность защищать справедливость играют ключевую роль в воспитании справедливых и ответственных граждан.

б) **Участие молодежи в трудовом воспитании** является основой для развития личной ответственности, трудолюбия и честности. Эти качества необходимы не только для профессионального роста, но и для формирования моральных принципов, таких как уважение и стремление к самосовершенствованию, что впоследствии влияет на карьерный рост и устойчивость в жизни.

в) Труды великих мыслителей XII-XIII веков могут стать **ценным инструментом** в воспитании молодого поколения. Важно интегрировать их идеи в образовательный процесс с самого раннего возраста. Организация учебных мероприятий, таких как конференции, круглые столы и обсуждения, поможет развить у студентов осознанность, честность и ответственность, а также стимулирует их творческое развитие, что в свою очередь способствует формированию высоких моральных принципов и социально ответственного поведения.

Перечень использованной литературы (источников)

1. Абутоҳири Тартусӣ. “Абӯмуслимнома”, Душанбе “Адиб” с 1991.- 432 с.
2. Абӯалӣ ибни Сино. Осори мунтахаб, чилди дуюм. Душанбе, “Ирфон”- 1983. – 560 с.
3. Абдурахмони Чомӣ. “Баҳористон” Душанбе. “Маориф ва фарҳанг” 2008. – 204 с.
4. Абубакр Муҳаммад ибни Туйайл. Ҳай ибни Яқзон. \\\ Маҷаллаи “Садои Шарқ”. – 1979. - №7 С.
5. А. Паҳлавонов. Афкори педагогии халқи тоҷик дар асрҳои xv1 ва xv11. Душанбе. “Дониш” 1994. – 242 с.
6. Давлатмурод Расулов. Лақай Сайдахмадов. Педагогика (назарияи тарбия) Душанбе 2009. – 267 с.
7. Камолиддин Биноӣ Ҳикоёт ва Тамсилот. – Душанбе: Нашр. Дав.тоҷик , 1962. - 218 с.
8. Қодиров, К. Педагогика и дидактика суфизма (Текст). – Душанбе: Маориф, 2000. – 168 с.
9. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи маориф” 22 – июли соли 2013. №1004, моддаи 4 саҳ 4.

10. Қонуни ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи маориф” \\\ Омузгор. – 1993. – 28 авг. – с. 1 – 4.
11. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи маориф” \\\ Омузгор. – 1993. – 28 авг. – с. 1 – 4.
12. Лутфуллоев М. Сухане чанд перомуни нақшаҳои пажуишгоҳи илмҳои педагогӣ. Пажуишгоҳи илмҳои Тоҷикистон. – Душанбе, 1990 – с 1-8.
13. Лутфуллоев М. Эҳёи педагогика ва мактаби миллӣ \\\ Тоҷикистон , 1991. – с. 29-31.
14. Лутфуллоев М. Эҳёи педагогикаи Аҷам Душанбе “Дониш” 1997. -
15. Луғати тафсирии истилоҳоти педагогика. – Душанбе: Ирфон 1988. С 304.
16. Маҳмадулло Раҷабзода. Нақши “Шоҳнома”- и Фирдавсӣ дар тарбияи шахсият. Душанбе “Ирфон” 2017. – 188 с.
17. Набиев А. Осор педагогии Абӯабдуллоҳи Рӯдакӣ (Матн). – Хучанд, 1999. – 76 с.
18. Содиқов. А. У “Аз таърихи афкори мутафаккирони Шарқ” китоби – 1. Душанбе байни Донишгоҳи олӣ соли 1999 – 180 с.
19. Султонов А. У. Ақидаҳои фалсафӣ, иҷтимоӣ ва ахлоқии Абуали ибни Сино. Душанбе Дониш 1975. – 166 с. [104]
20. Фаридуддини Атор “Панднома”, “Футувватнома”, “Ҳикоят аз маснавиҳо” Душанбе “Маориф ва фарҳанг” 2008. – 254 с.
21. Шарипов С. Тавсифи илму маърифат дар эҷодиёти аҳди Сомон. Масъалаҳои мубрами педагогикаи халқ ва таҳсилоти муосир (Маҷмӯи мақолаҳо). – Хучанд-2000. - С. 40-42.
22. Раҳмонов Э. Ш. Тоҷикистон: даҳ соли истиқлолият, ваҳдати миллӣ ва бунёдкорӣ (Матн).- Душанбе: Ирфон., – Ҷ.2. – 512 с.

Перечень научных публикаций по теме диссертации

а) Статьи, опубликованные в рецензируемых изданиях, рекомендованных Высшей аттестационной комиссией при Президенте Республики Таджикистан:

[1-А]. Фарзонаи С. Нақши тарбияи насли наврас аз нигоҳи Абубакр Муҳаммад ибни Туфайл / Фарзонаи С. // Паёми Донишгоҳи омӯзгорӣ. – 2018. №1 (73).-С. 242-244.

[2-А]. Фарзонаи С. Нақши ҳамбастагии мафҳуми “саодат” ва “табиат” аз ҷиҳати маърифатии Муҳаммад Ибни Сино дар ташаккули хулқи инсон / Фарзонаи С. // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. –2017, №4. - С. 256-262.

[3-А]. Фарзонаи С. Ақидаҳои тарбиявии Ибни Туфайл /Ф. Сайфиддин // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. –2016, №3/4 (214). - С. 243-248.

[4-А]. Фарзонаи С. Тарбияи инсонӣ комил дар осори Абубакр Муҳаммад ибни Туфайл / Фарзонаи С. // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. –2016, №3/6 (211). - С. 229-235.

[5-А]. Фарзонаи С. “Таълимоти ахлоқии Ибни Туфайл дар бораи саодат ва адолат”/ Фарзонаи С.// Паёми Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи А.Рӯдакӣ. - 2022, №3(28). - С.139-143.

[6-А]. Фарзонаи С. Аҳамияти педагогии афкори мутафаккирони асрҳои XII - XIII дар тарбияи насли наврас (дар мисоли асари «Ҳай ибни Яқзон»-и Ибни Туфайл / Фарзонаи С. // Паёми Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ. – 2023, №32 (32).-С. 118-119. ISSN 2616-5260.

[7-А]. Иброҳимов Г., Фарзонаи С. Масоили тарбияи маънавӣ- ахлоқӣ дар осори мутафаккирони асрҳои XII-XIII ва аҳамияти он дар тарбияи наврасон ва ҷавонон / Фарзонаи С. // Пайёми Донишгоҳи Омӯзгорӣ Тоҷикистон ба номи Садриддин Айний. – 2024, №1 (19). - С. 56-61.

[8-А]. Фарзонаи С. Ташаккули тарбияи насли наврас бо истифодаи афкори педагогии мутафаккирони форсу тоҷик (дар мисоли мутафаккирони асрҳои XII-XIII) / Фарзонаи С. // Паёми Академияи таҳсилоти Тоҷикистон. - 2024, №1, (50). – С. 152-160.

в) Материалы, опубликованные в сборниках материалов конференций и других изданиях:

[9-А]. Фарзонаи С. Баъзе андешаҳои педагогии Муҳаммад Ибни Туфайл дар ташаккули шахсияти ҷавонон /Ф. Сайфиддин// Паёми Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ. - 2016, №2. - С. 197-205.

[10-A]. Фарзонаи С. Афкори ахлоқӣ-педагогии асари Ибни Туфайл «Ҳай ибни Яҳзон» ва аҳамияти он дар тарбияи насли наврас дар раванди муосири таҳсилот. Монография / Ф. Сайфиддин. – Душанбе: Матбуот, 2020. - 240 с.

[11-A]. Фарзонаи С. Омӯзгор тарбиятгари ҷомеа / Ф. Сайфиддин // Маводи конференсияи ҷумҳуриявии илмӣ-назариявӣ дар мавзӯи «Рисолати касбӣ ва миллии омӯзгор дар замони муосир». – 2022. - Кӯлоб, - С. 116 -120.

[12-A]. Фарзонаи С. Моҳият ва ҳамбастагии назариёти мутафаккирони форс-тоҷик дар муқоиса бо назарияи инсондӯстӣ ва худшиносии Ибни Туфайл. / Ф. Сайфиддин // Маводи Конференсияи ҷумҳуриявии илмӣ-назариявӣ дар мавзӯи “Омӯзиши самараноки ҷаҳони табиӣ, риёзӣ ва дақиқ-талаботи замони муосир” бахшида ба “Бистсолаи омӯзиш ва рушди ҷаҳони табиатшиносӣ, дақиқ ва риёзӣ дар соҳаи илму маориф ” эълон гардидани солҳои 2020-2040 ва “Соли 2025 - Соли байналмилалӣи ҳифзи пирияхҳо”. – 2023. - Кӯлоб, - С. 242-248.

[13-A]. Фарзонаи С. Нақши равшаншиносон дар расонидани кумак ба зарардидагонии офатҳои табиӣ / Ф. Сайфиддин // Маводи Конференсияи илмӣю назариявии ҷумҳуриявӣ бахшида ба “Рӯзи умумичаҳонии солимии равонӣ” дар мавзӯи Кумаки касбии психологӣ ба зарардидагону осебдидагонии офатҳои табиӣ дар Тоҷикистон дар партави Паёмҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. – 2025. - Душанбе, - С. 230-236.

АННОТАТСИЯ

ба диссертатсияи Фарзонаи Сайфиддин дар мавзуи “Аҳамияти педагогии афкори мутафаккирони асрҳои XII - XIII дар тарбияи насли наврас дар шароити муосири таҳсилот” барои дарёфти дараҷаи илмии доктори фалсафа PhD, доктор аз рӯйи ихтисоси 6D010301-Педагогикаи умумӣ, таърихи педагогика ва таҳсилот

Калидвожаҳо: аҳамияти педагогӣ, афкори педагогӣ, мутафаккир, тарбия, насли наврас, таҳсилот, шароити муосир, шароити педагогӣ, раванди таълиму тарбия, технологияи таълим, тарбияи ватандӯстӣ, хонандагон, муассисаи таълимӣ, истифода .

Дар таҳқиқоти диссертатсионии мазкур масъалаи аҳамияти педагогии афкори мутафаккирони асрҳои XII-XIII дар тарбияи насли наврас дар шароити муосири таҳсилот мавриди баррасӣ қарор дода шудааст.

Мақсади таҳқиқот ошкор намудани хусусият ва шароитҳои мусоиди педагогии истифодаи афкори педагогии мутафаккирони асрҳои XII-XIII ва талаботи имконпазири онҳо дар раванди таҳсилоти муосир мебошад.

Навгони илмӣ таҳқиқот дар он аст, ки нерӯи тарбиявии афкори педагогии мутафаккирони форсу тоҷикӣ асрҳои XII-XIII ҳамчун воситаи муассири тарбияи насли наврас ошкор карда шуда, технологияи истифодаи ахлоқи мутафаккирони форсу тоҷикӣ дар раванди муосири таълим ва тарбияи насли наврас муайян карда шуданд, андешаҳои педагогии мутафаккирони асрҳои XII- XIII оид ба масъалаҳои таълим ва тарбияи насли наврас баррасӣ шуда, шароитҳои мусоиди педагогӣ барои тарбияи ватандӯстии хонандагон бо истифодаи афкори педагогии мутафаккирони форсу тоҷикӣ асрҳои XII- XIII, ки ба рушди шуури ватандӯстӣ ва ҳисси қарзи шаҳрвандӣ дар хонандагони синфҳои болоӣ мусоидат мекунанд, муайян карда шуданд.

Дар таҳқиқот **методҳои таҳқиқотии** гуногун, аз қабili омӯзиш, таҳлил, муқоиса ва таҳқиқи осори ахлоқӣ-педагогӣ, озмоиш, мубоҳиса, сӯҳбат, муқоиса, таҳлил, арзёбӣ, саволу ҷавоб, тестгузаронӣ истифода шудаанд.

Аҳамияти амалии натиҷаҳои таҳқиқот ва тавсияҳо дар қоркарду ташкили технологияи истифодаи арзишҳои педагогии осори мутафаккирони форс тоҷикӣ асрҳои XII-XIII дар раванди таълиму тарбия дар муассисаҳои таълимӣ, тақмили стандарту барномаҳои таълим, дастурҳои методӣ ва китобҳои дарсӣ ифода меёбад. Баррасиву пешниҳодот ва тавсияҳои дар мавриди қорбурди андешаҳои ахлоқӣ-аънавии осори мутафаккирони форс тоҷикӣ асрҳои XII-XIII ироашуда дар ин ҷода ин халоро ба як андоза пур карда, имконотро барои истифодаи ин арзишҳо дар раванди таълиму тарбияи муосир фарҳам хоҳанд кард.

АННОТАЦИЯ

на диссертация Фарзоны Сайфиддина на тему “Педагогическое значение взглядов мыслителей XII-XIII веков в воспитании подрастающего поколения в современных условиях образования” на соискание ученой степени доктора философии PhD, доктора по специальности 6D010301 - Общая педагогика, история педагогики и образования

Ключевые слова: педагогическое значение, педагогическая мысль, мыслитель, воспитание, молодое поколение, образование, современные условия, педагогические условия, процесс обучения и воспитания, технология обучения, патриотическое воспитание, учащиеся, образовательное учреждение, использование.

В данной диссертации рассматривается вопрос о педагогическом значении взглядов мыслителей XII-XIII веков в воспитании подрастающего поколения в современных условиях образования.

Целью исследования является выявление особенностей и благоприятных педагогических условий использования педагогической воззрений мыслителей XII-XIII веков и их возможных требований в процессе современного образования.

Научная новизна исследования заключается в том, что выявлен воспитательный потенциал педагогических взглядов таджикско-персидских мыслителей XII-XIII веков как эффективное средство воспитания подрастающего поколения, определена технология использования нравственности персидско-таджикских мыслителей в современном процессе обучения и воспитания подрастающего поколения, рассмотрены педагогические идеи мыслителей XII-XIII веков по вопросам образования и воспитания подрастающего поколения, определены благоприятные педагогические условия для воспитания патриотизма учащихся с использованием педагогических воззрений персидско-таджикских мыслителей XXI-XXII веков.

В исследовании использовались **различные исследовательские методы**, такие как изучение, анализ, сравнение и исследование нравственно-педагогических произведений, тестирование, обсуждение, беседа, сравнение, анализ, декомпозиция, оценка, вопросы и ответы, тестирование.

Практическое значение результатов исследований и рекомендаций выражается в разработке и организации технологии использования педагогических ценностей произведений таджикско-персидских мыслителей XII-XIII веков в процессе обучения и воспитания в образовательных учреждениях, совершенствовании образовательных стандартов и программ, методических пособий и учебников. Предложения и рекомендации по применению духовно-нравственных идей произведений персидско-таджикских мыслителей XII-XIII веков в этой сфере в определенной степени заполняют этот пробел и откроют возможности для использования этих ценностей в процессе современного образования и воспитания.

ANNOTATION

of the dissertation Farzona Saifiddin's on the topic "The pedagogical significance of the thought of thinkers of the XII - XIII centuries in the upbringing of the younger generation in modern educational conditions" was awarded the degree of Doctor of Philosophy PhD, Doctor of specialty 6D010301-general pedagogy, history of pedagogy and education

Keywords: pedagogical significance, pedagogical thought, thinker, upbringing, the younger generation, education, modern conditions, pedagogical conditions, the process of learning and upbringing, teaching technology, patriotic education, students, educational institution, use.

This dissertation examines the pedagogical significance of the thought of thinkers of the XII-XIII centuries in the upbringing of the younger generation in modern educational conditions.

The purpose of the research is to identify the features and favorable pedagogical conditions for the use of pedagogical thought of thinkers of the XII-XIII centuries and their possible requirements in the process of modern education.

The scientific novelty of the study lies in the fact that the educational potential of the pedagogical thought of Persian-Tajik thinkers of the XII -XIII centuries was identified as an effective means of educating the younger generation, the technology of using the morality of Persian-Tajik thinkers in the modern process of education and upbringing of the younger generation was determined, the pedagogical ideas of thinkers of the XII-XIII centuries on education and upbringing of the younger generation were considered. generations, favorable pedagogical conditions for fostering students' patriotism through pedagogical thought are considered category: Persian-Tajik thinkers of the 21st century- XXII, which contribute to the development of patriotic consciousness and a sense of civic duty among high school students.

The study used various **research methods**, such as the study, analysis, comparison and study of ethical and pedagogical works, testing, discussion, conversation, comparison, analysis, evaluation, questions and answers, testing.

The practical significance of the research results and recommendations is expressed in the development and organization of technology for using the pedagogical values of the works of Tajik-Persian thinkers of the 13th-13th centuries in the process of teaching and upbringing in educational institutions, improving educational standards and programs, teaching aids and textbooks. Consideration, suggestions and recommendations on the application of the ethical and moral ideas of the works of Persian-Tajik thinkers of the XII-XIII centuries in this area will fill this gap to a certain extent and open up opportunities for using these values in the process of modern education and upbringing.